

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2014 – 2017

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Janušová

Specifika rozvoje motoriky u dětí ve speciální třídě

mateřské školy

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED PART TIME STUDIES

2014 – 2017

BACHELOR THESIS

Jana Janušová

**Specifics of Motoric Skills Development among Children
in a Special Kindergarten Class**

Prague 2017

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jana Janušová

Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Karkošové Ph.D. z Katedry speciální pedagogiky za cenné rady a trpělivost při konzultacích.

Anotace

Cílem bakalářské práce je poukázání na specifika a důležitost rozvoje motoriky u dětí ve speciální třídě. Popíšeme si vývoj motoriky člověka v jednotlivých etapách. Motoriku rozdělíme dle druhů: na hrubou, jemnou, oromotoriku, grafomotoriku a vizuomotoriku. Představíme zde náměty a způsoby, které pomáhají jednotlivé druhy motoriky rozvíjet. Průzkumem budeme zjišťovat, jak se podaří vybraným dětem speciální třídy mateřské školy zvládnout zadané úkoly z oblasti rozvíjení jednotlivých druhů motoriky v rozmezí pěti měsíců.

Klíčová slova

Anamnéza, dyslálie, grafomotorika, hrubá motorika, jemná motorika, koncentrace pozornosti, koordinace, oromotorika, řízený rozhovor, školní zralost, vizuomotorika, vývojová dysfázie.

Annotation

The object of the bachelor's thesis is pointing out specifics and importance of motoric development among children in a special class. We will cover on human motoric development in individual stages of their childhood. We will divide describe motor skills by their categories: gross, fine, oromotorics, graphomotorics and visual motorics. We will introduce some concepts and ways that help to develop those skills. We will also conduct a survey to discover how selected children from a special kindergarten class manage given tasks based on motoric development activities during approximately five months.

Keywords

Anamnesis, attention focus, coordination, developmental dyslalia, dysphasia, graphomotorics, gross motorics, fine motorics, oromotorics, school readiness, structured interview, visual motorics.

OBSAH

ÚVOD	9
1 DEFINOVÁNÍ POJMŮ	11
2 VÝZNAM MOTORIKY PRO ČLOVĚKA	13
2.1 PROBLÉMY VZNIKLÉ NEDOSTATEČNÝM ROZVÍJENÍM MOTORIKY	14
3 ROZDĚLENÍ MOTORIKY	18
3.1 HRUBÁ MOTORIKA	18
3.2 JEMNÁ MOTORIKA	20
3.3 OROMOTORIKA	22
3.4 GRAFOMOTORIKA A VIZUOMOTORIKA.....	23
3.4.1 Grafomotorika.....	23
3.4.2 Grafomotorika a vizuomotorika.....	23
4 ROZVOJ MOTORIKY V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH DÍTĚTE	25
4.1 OBDOBÍ NOVOROZENECKÉ A KOJENECKÉ	25
4.2 OBDOBÍ BATOLETE	26
4.3 OBDOBÍ PŘEDŠKOLÍHO VĚKU	28
4.4 OBDOBÍ ŠKOLNÍHO VĚKU.....	30
4.4.1 Období mladšího školního věku.....	31
4.4.2 Období středního a staršího školního věku	31
5 ROZVÍJENÍ MOTORIKY U DĚTÍ VE SPECIÁLNÍ TŘÍDĚ MŠ	34
5.1 PODNĚTY PRO ROZVOJ HRUBÉ MOTORIKY	34
5.1.1 Další způsoby rozvíjení jemné motoriky	36
5.2 ZPŮSOBY ROZVOJE JEMNÉ MOTORIKY	37
5.2.1 Tematické hry	37
5.2.2 Další způsoby hrových činností rozvíjejících jemnou motoriku	38
5.2.3 Oromotorika.....	42
5.2.4 Grafomotorika.....	42
5.3 DŮLEŽITOST HRY VE VÝVOJI MOTORIKY.....	43

6 CÍL PRŮZKUMU	46
6.1 POUŽITÁ METODOLOGIE	46
6.2 PRŮZKUM.....	48
6.2.1 Místo průzkumu	48
6.2.2 Harmonogram průzkumu	49
6.3 ANAMNÉZY RESPONDENTŮ.....	49
6.4 ANALÝZA MOTORIKY RESPONDENTŮ	62
6.4.1 Přímé pozorování respondentů.....	64
6.4.2 Analýza artefaktů	76
6.5 DISKUSE	78
ZÁVĚR	80
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	81
SEZNAM TABULEK	85
SEZNAM PŘÍLOH	86I

ÚVOD

V bakalářské práci se budeme zabývat motorikou dítěte v předškolním věku. První část ozřejmí teorii dělení motoriky a možnosti jejího rozvíjení v dětském věku. V následné části praktické se budeme zabývat průzkumem. Budeme zkoumat, jaká specifika má tato činnost u znevýhodněných dětí v předškolním zařízení. Cílem bakalářské práce je uvést, popsat a zhodnotit specifika rozvoje motoriky u dětí ve speciální třídě mateřské školy.

V první kapitole vymežíme terminologii, co pojem motorika znamená, co s ní souvisí a s čím se prolíná. Připomeneme si, proč je motorika pro život člověka důležitá a k čemu při jejím nedostatečném rozvinutí v období dětského věku dochází.

Ve druhé kapitole motoriku rozdělíme do čtyř částí. Popíšeme podrobněji motoriku hrubou, jemnou, oromotoriku a grafomotoriku s vizuomotorikou. Třetí kapitola obsahuje rozvoj popisovaných druhů motoriky v jednotlivých etapách dětského věku. Ve čtvrté kapitole se budeme věnovat dětem ve speciální třídě mateřské školy, zaměříme na rozvíjení motoriky u znevýhodněných dětí v předškolním zařízení. Ukážeme si, jakými způsoby lze uvedené druhy motoriky rozvíjet. Pokusíme se shrnout různé hry a činnosti k rozvíjení motoriky a podíváme se, jakými dalšími podněty lze k jejímu zlepšování přispět.

V praktické části najdeme stručné anamnézy šesti dětí, jež budeme pozorovat období pěti měsíců. Zaměříme se na konkrétní úkoly, které se děti v této fázi života učí, a vývoj každého dítěte budeme podrobněji sledovat. Průzkum vyústí v záznam grafomotoriky jednotlivých dětí. V závěru uvedeme několik námětů k rozvíjení grafomotoriky s vizuomotorikou.

Motto:

„Děti nejsou zmenšeninami dospělých. Také nejsou jedno jako druhé. Stejně tak jako se liší věkem, pohlavím a svým sociálním prostředím, liší se i svými charakteristickými způsoby myšlení, cítění, chování.“

(Hobdayová a Ollierová, 2000, s. 9)

1 DEFINOVÁNÍ POJMŮ

V této kapitole si představíme jednotlivé pojmy, které spadají do speciální pedagogiky a budou v práci používány. Pro srovnání jsou některá definování uvedena z více zdrojů.

Bilaterální integrace = *schopnost vzájemné spolupráce obou stran těla*

při pohybových činnostech (Kurtz, 2015, s. 25)

intermodální = kombinovaný, mezioborový, v mentální oblasti mezismyslový

koordinace pohybů = *znamená souhrn svalů a svalových skupin na základě zrakových, sluchových, hmatových, čichových i chuťových informací* (Szabová, 2001, s. 67)

motorika = hybnost

= *pohybová schopnost organismu, skládá se z pohybů spontánních, reflexních, volních a expresivních (vyjadřujících psych. stav)* (Hartl, 1993, s. 110)

= *člověka představuje souhrn lidských pohybových předpokladů a projevů zahrnující průběh a výsledek pohybové činnosti. Motorická činnost je pak cílevědomý a systematický proces řízený centrální nervovou soustavou uskutečňovaný v interakci mezi člověkem a okolím za pomoci pohybové soustavy* [online Wikipedie 2016]

= *označuje souhrn veškerých pohybů živého organismu*

(Andersonová a kol., 1993, s. 13).

propriocepce = *smysl pro vnímání svalového napětí, polohy a pohybu končetin, schopnost nervového systému zaznamenat změny vznikající ve svalech a uvnitř těla pohybem a svalovou činností („polohocit“)* (Dvořák, 1998, s. 132).

= *jsou to vjemy získané prostřednictvím svalů a kloubů. ... tyto informace umožňují mozku vědět, kde se která část těla nachází a jak se pohybuje.* (Kirbyová, 2000, s. 41).

senzomotorická inteligence = je období trvající od narození do asi dvou let, dítě prozkoumává a chápe svět pouze díky svým smyslovým vjemům a motorickým [online, 2017-02-04]

školní zralost = způsobilost dítěte absolvovat školní vyučování, předpokládá urč. rozvoj jazyka a myšlenkových operací, schopnost aktivní pozornosti, soustředění, předčasné zařazení do vyučování může mít za následek ztrátu sebedůvěry, neurotizaci, regresi (Hartl, 1994, s. 242).

= stav dítěte, který zahrnuje jeho zdravotní, psychickou i sociální způsobilost začít → školní docházku a zvládnout požadavky školní výuky. (Průcha a kol., 1995, s. 225).

2 VÝZNAM MOTORIKY PRO ČLOVĚKA

Člověk je ze své podstaty zrozen k pohybu. Pohyb je nám vlastní od okamžiku našeho vzniku, pohybem jsme vznikli, v pohybu je náš organismus, v pohybu je čas, nic není konstantní. Díky pohybu se po narození rozvíjíme. Rozvíjí se naše tělesná schránka, ale i díky dějům různého charakteru se vyvíjí během vývoje plodu mozková hmota.

Podívejme se, jak je to u běžně zdravého jedince. Správný vývoj těla i mozku je důležitý pro kvalitní život člověka. Přichází na svět určitým způsobem vybaven a pohyb je nezbytnou součástí dalšího žití. Hýbeme se před narozením, při něm i po něm. Každý pohyb má svůj důvod, je reakcí na jakýsi podnět, má svůj cíl. I myšlenka vzniká z pohybu dějů v našem mozku.

Nově přichozí člověk na svět vnímá pohyb jako přirozený jev, pohybuje částmi těla, jeho pohyby mají různé stupně, různé kvality, později se pohybuje kamsi. Člověk se učí pohybu a pohybem se učí. Se zvládnutím motoriky se souběžně vyvíjí i řeč. Řeč vzniká pohybem vnitřních a vnějších částí úst, obličeje. Motorika dobře slouží ke vnímání světa jednotlivými smysly.

Ke zraku používáme pohyb očí, natáčíme k objektu celé tělo nebo jeho části. Ke vnímání zvukového podnětu ustáváme v klidu, k čemuž rovněž potřebujeme určitou energii, abychom mohli zdroj zvuku lépe lokalizovat, kvalitněji vstřebat. K tomu, abychom pocítili vůni či zápach, vědomě nasáváme vzduch, použijeme svaly hrudníku a břicha, čímž na chvíli přerušujeme automatické dýchání řízené centrální nervovou soustavou. Hmat je možné uplatnit při ohmatání sledovaného předmětu rukou, nohou, obličejem či jinou částí těla. Toho dosáhneme přiblížením objektu k vlastnímu tělu. Ke vjemu chuti potřebujeme přijmout potravu, pohybem jazyka se sousto přesouvá po jeho svaly a mozek vyhodnocuje kvalitativní vlastnosti požitého.

Mladý jedinec by v co největší míře měl mít možnost pohybu a pobývání venku. Nejen kvůli přísunu kyslíku, jež nezbytně potřebujeme pro fungování mozku a potažmo celého organismu. Ale spojení s přírodou pomáhá vytvářet uvnitř malého

dítěte pocit sounáležitosti s ní, poznává její neživé i organické součásti a zákonitosti. Je obohaceno o její krásy, barvy, učí se manipulovat s přírodninami, pohybovat se v terénu různého charakteru, v různém zeměpisném převýšení. To má nenahraditelný vliv na budoucí vnímání hodnot.

Bez pohybu to nejde. Níže jmenované druhy motoriky jsou v úzkém spojení, neoddělitelně se vzájemně ovlivňující. U dítěte v tomto věku je mozek nejtvárnější, je tedy možnost za vhodného působení předejít mnohým obtížím, které mohou nastat se zahájením školní docházky, nebo alespoň zmírnit jejich dopad.

2.1 PROBLÉMY VZNIKLÉ NEDOSTATEČNÝM ROZVÍJENÍM MOTORIKY

Motorika je pohyblivost a je také projevem celkového zdraví člověka. Je-li člověk zdravý, je schopný vykonávat fyzickou práci. „*S moderním způsobem života se však nároky na tělesnou práci snižují a to celkově vede k poklesu tělesné zdatnosti.*“ „*V tzv. zdravotně orientované zdatnosti mají velkou váhu kondiční pohybové schopnosti, jež jsou určovány přenosem energie v organismu (vytrvalost, síla, částečně rychlost a jejich další podkategorie).*“ (Neuman, 2003, s. 16).

Tzn., že na problémech s nedostatečně vyvinutou motorikou se podílí více faktorů. Vědeckotechnická revoluce a její výtobytky způsobily, že člověk je méně zatěžován. Člověk dnešní doby, aby si zajistil obživu, není nucen fyzicky pracovat. Vlivem celkového pokroku lidstva člověk pracuje méně tělem, zaměstnává více mozek, je závislý na systému civilizace. A také je člověk dnes zaměřen spíš na pracovní výkon, než na trávení volného času s rodinou. Ctižádost rodičů vytváří pro děti stresující období, kdy věnují převážnou část své energie zaměstnání, vození dětí auty do drahých zájmových kroužků, doma místo společných činností a zábavy jim poskytne opět nákladnou zábavu z dnes nikterak laciné televize, počítačů, herních konzol, tabletů, chytrých mobilních telefonů. Pohyb dětí je tak minimalizován, vztahy členů rodin se tím stávají pozměněny do té míry, že děti si kladou podmínky, za nichž jsou ochotné

něco pomoci, být v rodině a domácnosti užitečné. To má neblahý vliv nejen na zdraví dětí, ale rovněž na zdárný vývoj jejich psychiky, vztahu k hodnotám, na rozvoj jejich finanční gramotnosti a dalšího. Zažívají dnešní svět jako prostředí, které splývá s virtuálním světem softwarových hrdinů. Nebezpečí spočívá nejen v odcizení se skutečnému světu, ale hlavně v absenci vnímání hodnot, jako je svoboda, samostatnost, odpovědnost, radost, přátelství, láska ... (Hodgkinson, 2009, s. 7).

Podobně myšlenku vystihuje náš vynikající psycholog: „... *Společná radost lidí spojuje – kdežto společná starost nikoli... Že společná radost spojuje, to není pro dětské psychology žádná novinka. Však také rodičům každou chvíli vykládáme, že je dobře, když s dětmi podnikají cokoli, co přináší společnou radost a zábavu, spokojenost, povznesenou náladu apod. Když spolu dovádějí, blbnou, kočkují se, dělají psí kusy. Ale také, když spolu na něčem pracují, když to má nějaký cíl, když to není otrava, ale pěkně to odsejpá, a když to má nějaký hmatatelný efekt – i kdyby to nebylo nic víc než to, že to, co jsme společně uvařili nebo upekli, také společně sníme. K tomu, co lidi sbližuje, můžeme tedy připočítat i společnou práci, námahu, cílenou aktivitu a podobné věci.*“ (Matějček in Nytrová, 2011, s. 108).

O hodnotách se ve své knize vyjadřuje i Říčan: „*Hodnoty pravdivosti, upřímnosti, ohleduplnosti, šetrnosti k přírodě, soucitu a úcty k životu připomínáme dětem při vhodných příležitostech víceméně samozřejmě, podobně jako další etická témata...*“ (Říčan, 2013, s. 144).

Dalším neopomenutelným vlivem jsou chyby ve výchově, přesněji řečeno omyly, kterých se maminky dopouštějí. S tím souvisí např. předčasné posazování kojenců. Jsou posazováni v době, kdy se ještě sami posadit neumí a co je zásadní, neprošli fází lezení, která je pro další vývoj nenahraditelně důležitá a není šťastné ji přeskočit, zanedbat, vynechat. Dítě by mělo zvládnout ontogenetický vývoj. Člověk podobně jako většina živých tvorů, byl pro život vybaven množstvím reflexů, které pomáhají každému druhu přežít, adekvátně se rozvíjet. Byl zaznamenán nesprávný vývoj křídel motýla, kterému bylo z neznalosti předčasně pomozeno ven z fáze zakuklení. Motýl neprošel obvyklým vývojem, jeho křídla neměla možnost klást odpor vůči omotávající kukle a byla následně deformovaná. Motýlí jedinec tak ztratil šanci na létání a kvalitní život

a následně zahynul pro nemožnost zajistit si potravu. Podobně i u lidského mláděte dojde vynecháním – přeskočením určité fáze – k narušení přirozeného řetězce vývojových zrání. Naruší se základ pro další zdárný vývoj. Během fáze lezení se má utvářet v CNS důležitá spojení, která staví základ pro následné další správné fungování mozku a potažmo i součásti lidské tělesné schránky. Nesplnění této podmínky může mít za následek vznik mnoha potíží. Při výchově a rozvíjení motoriky se osvědčuje nezbytná poslušnost.

Poruchy motoriky ovlivňují spoustu následujících dovedností. V oblasti hrubé motoriky může mít dítě problém s chytáním míče, kopáním do něho, s během, plazením, válením sudů, s postojem a poskoky na jedné noze. Také může nastat problém s bilaterální integrací důležitou pro používání vidličky a nože, pro kreslení, jízdu na kole.

Vyžívání hrubé a pak jemné motoriky má význam pro vývoj řeči. *„Prakticky to znamená, že pokud zanedbáme péči o rozvoj řeči do sedmi let dítěte, již nikdy nemusí být vzniklý deficit vyrovnán. Lze konstatovat, že vývoj řeči v tomto období je podmíněn a ovlivněn motorikou, vnímáním a sociálním prostředím.“* (Fuchs a kol., 2015, s. 14). Řeč je důležitá pro vyjadřování myšlenek, pro socializaci.

Jemná motorika je potřebná při uchopování a zvedání drobných předmětů klíšťkovým úchopem, kdy jsou prsty s palcem v protilehlém postavení. Při jejím špatném rozvinutí je dítě neobratné při příjmu potravy, při svlékání i oblékání, dále je pro dítě obtížné vybarvovat, kreslit, stříhat apod.

Vzniklé poruchy v hrubé i jemné motorice způsobí u dětí neobratnost v činnostech i pohybech, zhoršuje se manipulace s předměty, dítě mívá problém s kreslením a psaním. (Tamtéž, 2015, s. 157).

V průběhu dalšího vývoje během školní docházky a v dospělém věku mohou přetrvávat problémy s vnímáním pravolevé orientace, s dyspraxií, s dalšími dys ... Tyto nedostatky mohou být v budoucnu problémem při výběru profese, budoucího povolání.

Je-li oslabeno prostorové vnímání, může dojít k potížím, jako je obtížná orientace v textu při čtení, psaní, potíže se psáním samotným, problémy v matematice, v geometrii, zhoršená orientace v mapách, v zápisech not, potíže při individuálním sportování, hrách v kolektivu, v sebeobsluze, rukodělných činnostech, celkově v koordinaci pohybů při manipulaci s předměty. (Fuchs a kol, 2015, s. 12).

3 ROZDĚLENÍ MOTORIKY

„Motorika, tj. celková pohyblivost dítěte, hraje významnou úlohu v jeho výchově a vzdělávání. Úroveň motoriky významně souvisí s rozvojem řeči, myšlení a lateralit. Úroveň motoriky se stanovuje podle vývojových norem, které určují pohybové úkony, jichž je schopné průměrné dítě v jednotlivých věkových kategoriích.“ (Keblová, 2001, s. 23).

Někteří odborníci dělí motoriku na hrubou a jemnou. Do jemné řadí i grafomotoriku a oromotoriku. Jiní považují oromotoriku za samostatnou část, toto hledisko budeme sdílet i my. Nezapomeneme na grafomotoriku s vizuomotorikou. Těmito se budeme zabývat v rámci jedné kapitoly, neboť grafomotorika bez vizuomotoriky není možná a velmi úzce spolu souvisí.

3.1 HRUBÁ MOTORIKA

„Hrubá motorika, jsou to pohyby celého těla, pohyby velkých svalových skupin, schopnost dítěte koordinovaně používat tělo jako celek. Hrubá motorika se velmi úzce pojí s lokomocí (aktivní pohyb z místa na místo).“ (Keblová, 2001, s. 23).

Do hrubé motoriky lezení, chůze, udržení rovnováhy, běhání, pohyb na průlezkách, skákání, sedání, vstávání, lehání, točení, houpání, koulání, házení a chytání míče... K těmto aktivitám potřebuje jedinec vyvinout tělesnou sílu a vytrvalost, zvyšuje se ladnost a kultura pohybu, učí se vnímat pohyby svého těla, plánování prováděných pohybů, rovnováhu, rozvíjí schopnost bilaterální integrace.

Při vnímání tělesného schématu se učí také respektovat hranice druhého člověka a jeho potřeby. To je důležité pro přijetí vlastního těla – sebe samého i pro kladné hodnocení druhých, jak popisuje v jedné ze svých kapitol Szabová. V jiné se zmiňuje o rozvoji schopnosti orientovat se v prostoru. V širším slova smyslu zahrnuje

i schopnost zaujmoutí stanoviska a na základě toho rozhodně samostatně jednat, usměrňovat a mít rozhled. (Szabová, 2001, s. 113).

„Pokud dítě pociťuje smyslové vjemy při pohybových činnostech, mozek tyto informace zpracovává a rozhoduje, jak by na ně mělo tělo reagovat. Potom vyšle signály k příslušným svalům a tělo se dá do pohybu. Z tohoto hlediska je smyslová zpětná vazba, jež se objevuje při pohybových činnostech, důležitým faktorem v procesu motorického učení.“ (Kurtz, s. 21, 2015). Podporováním těchto činností dochází ke správnému vývoji propriorecepce.

Výborný pohyb je takový, který je spontánní, vychází z potřeby prožít nějaký rytmus, třeba i hudební moment. Můžeme si jen tak popěvovat, tancovat při různých činnostech doma, mít radost a zbavovat se tak negativních pocitů. *„Jsou to harmonizační činnosti, které vás s dětmi naladí na stejnou vlnu“.* (Hodgkinson, 2009, s. 129) Necháme děti hrát na nádoby a jiné předměty. Při vycházkách v přírodě vnímáme hlasy ptáků, zvuky větru ve větvích stromů, v travinách luk, ozývání šelem, lesní zvěře. *„Děti chtějí navštěvovat divoká místa, kde nemusí poslouchat nějaké autority a kde mohou svobodně vytvářet své vlastní světy.“* (Tamtéž, s. 129). Ponechme děti, aby pocítily vůni listí a dřeva, necht' si hrají v lesích, učí se přírodě a vyrábí věci. Dospělý má jít dítěti příkladem, má ho do činnosti zatáhnout, ukázat mu mimoděk, že ta věc se prostě dělá a není na tom nic zvláštního: *„Je třeba, abychom věci dělali společně a abychom zbořili hranice mezi prací a domácím životem. Jen si představte, že by měly mytí nádobí rády jako chození do kina!“* (Tamtéž, s. 165).

Jeho odměnou je pocit uznání a partnerství, nemusí slyšet ani slova chvály. Být užitečný svému okolí je přeci samozřejmost. To je základem pro apetit k dalšímu dobrému konání, dítě se tak rozvíjí skoro samo, motorické dovednosti získávají nenásilně vyšší úroveň. Potomek od útlého věku zjišťuje, co k životu potřebuje, není učeno si stěžovat, vychováno je ke skromnosti, ale zároveň k dovednostem, které mu dovolují od mala vymýšlet, tvořit a zároveň se v tomto vybudovaném velice dobře bavit. Např. stavění lesních bunkrů a obydlí tvořených bez dosahu rodičů dětem poskytuje ve své hře být zároveň obyvatelem, architektem i jejich stavitelem. Používají dosažitelný nalezený materiál bez jakýchkoliv výdajů. Hodgkinson použil ve své knize

epigram Epikúra: „Člověk není bohatý tím, co vlastní, ale spíše tím co dovede opravdu postrádat.“ (Hodgkinson, 2009, s. 194). Do budoucna tím děcko v sobě zakládá potenciál k mnoha možným profesím. Měli bychom si této dětské schopnosti vážit a podporovat její rozvoj. „Úcta je pro lidskou osobnost počátkem moudra ve všech společenských otázkách, ale především ve vzdělávání.“ (Russell in Hodgkinson, 2009, s. 214).

3.2 JEMNÁ MOTORIKA

„Jemnou motorikou většina autorů rozumí především motoriku ruky, jiní zařazují i motoriku mluvidel, mimiku, gesta. Jsou to v podstatě pohyby malých svalových skupin“. „Mimořádný význam pro zdárnou výchovu jemné motoriky má kojenecký věk (od narození do 12 měsíců). Kojenec by měl být vědomě povzbuzován k pohybům: má brát věci do rukou, otáčet hlavu, posadit se a postavit se.“ (Keblová, 2001, s. 25). Velmi důležitým poznávacím orgánem jsou ústa.

Ve své definici se nepatrně liší jiná autorka, leč i její vyjádření zní výstižně. „Jemná motorika – jemné pohyby. Jde o schopnosti, které dítěti umožňují provádět přiměřený prostorový odhad a dobře koordinovat pohyby rukou v závislosti na vizuálním vyhodnocení.“ (Andersonová a kol., 1993, s. 13).

Kojenec začíná nejprve vnímat své ruce. Vkládá si je do úst, dotýká se jimi svého bezprostředního okolí, ať už v místě, kde leží, nebo u osoby, která jej drží na ruku, chová ho. Poznává svými dotyky textilie, lidskou pokožku, vlasy, šperky, brýle, podlahu, vnitřek vaničky, kočárku, sedačky v autě... Následně získává zkušenosti s uchopováním do rukou vkládaných předmětů, jako mohou být plastové kroužky, kousadla, dudlík, láhev na pití, část ovoce, pečiva, lžičky, jednoduché hračky, plena, části ošacení, své palce u nohou a další jiné. Hmatatelné okolí dítěte má různou hladkost či drsnost a také různou teplotu. V průběhu dalšího vývoje ve fázi lezení objevuje spoustu pro něho zajímavých věcí, jež jsou pro něho dalšími zkušenostmi, a dosahuje jich svým fyzickým přičiněním, dojde k nim.

Jemná motorika je rozvíjena běžnými činnostmi a hrou. Dítě se pokouší samo držet lžici při příjmu potravy, začíná si samo nejprve svlékat části oblečení, následně zkouší i oblékání. Začíná si všimnout i svých tvořivých momentů, např. při jídle sleduje, že pomocí lžice lze vytvořit nějakou stopu na talíři, že jeho akce má zajímavý efekt. Je svou činností zabavené, činí mu radost. Tyto činnosti jsou pro dítě přirozené, rodič by neměl reagovat přehnaně negativně, ale vnímat je jako nové dovednosti, které jsou nezbytné pro následný zdárný vývoj dítěte.

Postupem dítě získává více a více zkušeností, jeho ruce zvládají čím dál tím větší množství jemnějších pohybů a přesnější souhry mezi sebou, a malý jedinec tak získává detailnější kontrolu nad koordinací ruky a oka.

Kromě stavebnic nejrůznějšího druhu, jako jsou různé kostky, plošné i prostorové skládanky, s dětmi hrajeme pexesa, pracujeme s modelínou. Dítě může leccos vkládat či naopak vyjmout z nádob, krabic, trubic, kuželů, sáčků, skříněk, dóz, kapes, poliček, košíků, obálek, boxů s přihrádkami. Dobře je zabaví navlékání dřevěných dílců na stožár, jako jsou různé pyramidy, panáčky apod. Obyčejná krabice s proříznutým otvorem pro začátek vystačí. Po odklopení víka je možné hru využít opakovaně, do omrzení. Současné barevné pěnové skládací koberečky ze čtverců mající uvnitř v odlišné barvě písmeno, číslici či obrázek jsou vynikající kratochvílí pro děti mladšího i staršího předškolního věku (3 - 6) let. V každém z těchto období je dítě schopno tuto hračku následně jinak využít k další hře. Mladší děti je využijí k válení se, děti před nástupem do školy je mohou různě za sebou či jinak pokládat dle barevnosti, buď pravidelně, nebo dle jiných kritérií, ale i tvořit jednoduché stavby v prostoru. Ale i nahodilé pokládání barev je pro děcko radostí. Naučilo se něco nového, nebo si zopakovalo, co mu bylo již někdy před tím příjemné.

Neopomenutelným a výrazně obohacujícím prvkem ve výchově a vzdělávání dětí jsou knihy. Již jako nemluvně poznává jejich vůni, strukturu, šustění papíru, fakt, že může obsahovat obrázky a text, že má svůj začátek a konec. Postupně pochopí, že její obsah může být velice zajímavý, že se v ní schovávají napínavé příběhy a informace, po nichž bude jednou dychtit. Je potřeba, aby se setkávalo s dobrými knihami. Není podmínkou, aby byly knihy vždy plné poučení a morálně hodnotné. Je potřeba, aby

skrývaly zábavné příběhy, aby dokázaly upoutat tím, co jim z nich dospělý předčítá, i ilustracemi. Výběr literatury jistě závisí i na profesi a zaměření rodičů, prarodičů a dalších, kteří se svým působením dotknou dětské duše.

3.3 OROMOTORIKA

Oromotorikou se rozumí pohyby mluvních orgánů (mluvidel) dutiny ústní. Jazyka, tváří, rtů, dolní čelisti, na jejím rozvinutí závisí budoucí artikulace, výslovnost hlásek.

Dítě během broukání v raném věku rozvíjí hybnost mluvidel, poslouchá, jaké zvuky svými mluvidly vytváří, všímá si odezvy okolí na svou produkci. Dospělý má reagovat radostně a pozitivně, aby byl podpořen apetit k této předřečové činnosti. Může opakovat jak jednotlivé hlásky, slabiky, tak zvuky i melodii, kterou dítě vyluzuje. Dítě zaznamenává sluchem podobnost a opakuje své citoslovce. Vyjadřuje se nejen pohybem celého těla, gestikulací, hlasem, prvními hlasovými projevy, ale také mimikou.

Zprvu se učí vnímat první slova a jejich význam, jako máma, táta, ham, e-e, ke všem těmto již významovým projevům zapojuje motoriku těla – otáčí se za bytostí, která s ním komunikuje, pracuje s dýcháním, dynamikou hlasu, pohybuje jazykem, rty, tvářovými svaly, očními svaly. Protože je komunikace pro dítě velmi zajímavá nová činnost, je pro něho i velmi emocionálně silná, zapojuje další části těla, gestikuluje, má radost, že je s jinou bytostí v interakci. Je potřeba si společně co nejvíce povídat, klidným, vyrovnaným hlasem dítěti pojmenovávat, co děláme, zprvu názvy věcí, jevů, jejich vlastností a vykonávaných činností, později zadáváme jedno až více stupňové pokyny. S nadšením objevujeme další a další části světa, přenášíme na dítě optimismus, a vytváříme tak v dítěti naději na názor, že svět je pro něho příjemným místem.

Kromě dýchání – hlubokého nádechu a dalšího hraní s dechem napodobujeme zvuky s různými polohami a stisky rtů a zubů a postavením jazyka, dolní čelist, pohyblivost a rtů a jazyka. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 71).

3.4 GRAFOMOTORIKA A VIZUOMOTORIKA

3.4.1 GRAFOMOTORIKA

V Pedagogickém slovníku je grafomotorika definována jako „*Soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní. Psaní je záležitostí psacích pohybů (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno psychikou. Grafomotorika tedy může být nápomocna při diagnostice psychických stavů (únavy, strachu), procesů a vlastností, při diagnostice poruch a nemocí.*“ (Průcha a kol., 1995, s. 73).

Pro grafomotoriku je potřeba, aby dítě mělo uvolněnou ruku. Tento návyk opět vychází z dobře zvládnuté hrubé i jemné motoriky. Se správným držením psacího náčiní s navozením špetkového úchopu vedeme k potřebnému postavení ruky. Zkušenostmi s různými kreslicími materiály učíme přiměřenému tlaku na podložku a také vést plynulou stopu. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 9).

3.4.2 GRAFOMOTORIKA A VIZUOMOTORIKA

Od čaranic, tematických kreseb, vybarvování, dokreslování nedokončených obrázků, půlek obrázků a tvarů, procvičujeme následně překreslování předložených tvarů, projíždění cestiček. Velmi vhodné jsou k obkreslování tvary a obrazce kreslené jedním tahem, tzv. jednotážky, jak připomíná ve své knize Bednářová a Šmardová (2007, s. 9). Dají se použít na tabule ve velké ploše, u čehož se velmi dobře procvičují všechny prolínající se složky ke zvládnutí motoriky. Dítě musí natahovat ruku nahoru, do stran, dolů a u toho musí pokrčovat nohy v kolenou, přešlapovat, mnohdy držet rovnováhu, mít nohy v různých vzdálenostech od sebe, ohýbat se v trupu, natahovat, nahýbat. Křídou je nutné držet tak, aby nevyklouzla. Stopu křídou dítě zaznamenává v potřebné síle, jednak chce, aby jeho stopa byla viditelná, při velkém tlaku se brzy unaví. Při začátku nácviku bývají děti poněkud rozpačité, avšak po pravidelném provádění tohoto cviku jsou více a více zdatnější. Obdobou je nácvik těchto grafomotorických cvičení na podlaze na velký formát, poslední procvičovanou formou je práce na pracovním listu velikosti A5, A4. Pro získání zábavnosti může dítě provádět cvik nejen obyčejnou měkkou tužkou, pastelkou, ale i střídat barvy, nebo odstíny barvy

jedné. Šikovnějším dětem je možno nabízené motivy dále zmenšovat, zvyšovat jejich náročnost co do počtu zatočených linií nebo smyček vedenými různými směry (Obr. 1). Vhodným cvičením je rovněž obtahování cest k danému cíli. Necháme dítě nejprve projet dráhu prstem, potom může stejnou cestičku obtáhnout tužkou, pastelkou, fixem (Obr. 2). Grafomotorickými cvičeními sledujeme správné držení těla, jeho postavení vůči pracovní ploše, pohyb vycházející z ramenního kloubu, polohu pracovního listu a špetkovité držení tužky. (Bednářová, 2011, s. 3).

Ideální je tyto činnosti začít provádět v předškolní zařízení hned od 3 let, nebo ihned po nástupu do školky. Zpočátku ve velmi lehkých variantách s tím, jak dítě jednotlivé náročnosti zvládá, později přidávat na obtížnosti, až se dítěti stane téměř zvládnutou zábavou, kterou může hrdě předvádět mladším kamarádům a učit je to, co již samo lépe umí.

Vizuomotorika je souhra oka a ruky (Bednářová, 2011, s. 2). Kreslený či psaný záznam doprovází dítě ve škole, a následně je zraková kontrola potřebná při téměř všech činnostech v celém dalším životě.

4 ROZVOJ MOTORIKY V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH DÍTĚTE

4.1 OBDOBÍ NOVOROZENECKÉ A KOJENECKÉ

Jak popisuje Vágnerová ve své knize (2005, s. 68), novorozenec si zvyká na změnu prostředí a má předpoklady do budoucna učit se a zrát. Jeho projevy chování závisí na biorytmu. Vydatně spí a v jeho okamžicích bdění se odehrává uspokojování biologických potřeb. Je vybaven reflexy různých významů jako přežití, přivykání prostředí, orientace a které dávají základ dalšímu vývoji. Pro toto krátké období je nutný dostatek podnětů.

Jak popisuje Bednářová a Šmardová, důležitými aktivitami po narození jsou sání, dumláním, žvýkání, broukání, napodobivé žvatlání. Tomu předcházely již v těhotenství základy motoriky mluvních orgánů jako vyšpulování rtů, škytání a cucání palce. (2007, s. 28). Dalšími reflexy jsou polykací a uchopovací. Na vývoj pozitivně působí citlivé zacházení a blízkost pečujících osob. (Novotný a Hruška, 1995, s. 118).

Záhy děti upoutávají pohybující se předměty, jelikož je snazší je od okolí rozeznat. „*Vnímání pohybu je považováno za evolučně velmi důležité, protože může poskytnout užitečnou informaci, např. o přiblížení něčeho ohrožujícího.*“ (Spelke a van de Walle, 1993, in Vágnerová, 2005, s. 77). Je-li děcko v bdělém stavu, necháváme ho pozorovat zavěšené předměty nad postýlkou, rozhýbáváme je, aby je mohlo svým rozvíjejícím se zrakem zaostřit.

Začíná zde senzomotorické vnímání. Kojenec již více či méně projevuje svoji individualitu v prožívání a chování. Na vnímané podněty reaguje buď jako na příjemné a ty by měly převažovat, nebo nepříjemné, což vyvolává i frustraci, s níž je nutné také dítě seznámit pro získávání zkušeností v dalším životě (Vágnerová, 2005, s. 72). Tento věk je obdobím značné čilosti a živosti, je nutné předcházet možným úrazům (hra s rizikovými předměty, pády) a zajistit bezpečnost. (Novotný a Hruška, 1995, s. 118).

První aktivity jsou spojené s příjmem potravy a mívají daleko širší význam, předměty poznává i ústy. Je zde i nebezpečí spolknutí něčeho nežádoucího. Nezbytné je, aby kojenec neztratil pocit jistoty a bezpečí, v opačném případě může reagovat odmítavě. Důležitý je přiměřený dostatek podnětů a stimulace, při nedostatku nastává zpomalení vývoje, přehnané množství dítě přetěžuje, unavuje. „*Děti preferují podněty, které jsou dostatečně komplexní, ani příliš jednoduché, ale ani složité. Vývojově důležitý je vrozený sklon hledat v komplexu dostupných podnětů stále něco nového a rozvíjet tak svoje zkušenosti.*“ (Vágnerová, 2005, s. 73).

„*Piaget (1966, 1970) označil období počátečního rozvoje poznávacích procesů jako fázi senzomotorické inteligence, protože zde má hlavní význam vnímání a motorika. Různé způsoby vnímání jsou již v raném věku propojeny, takto získané informace jsou centrálně zpracovány, lze mluvit o intermodálním poznávání.*“ (In: Vágnerová, 2005, s. 74).

4.2 OBDOBÍ BATOLETE

Zde nastává zvýšená potřeba stimulace a učení, jak píše Vágnerová (2005, s. 119). Je to doba různého experimentování se svými pohybovými dovednostmi. Dítě opakovaně provádí různé aktivity, jelikož se jich nemůže nabažit a tím si je procvičuje a zdokonaluje. Díky motorickým dovednostem dochází k uspokojování dalších potřeb, jako je třeba orientace v prostředí. „*Je to období první emancipace, která je podmínkou dalšího vývoje.*“ (Tamtéž, 2005, s. 118). Osamostatňuje se a poznává okolní svět.

„*Rozvoj motoriky zahrnuje všechny svalové skupiny, především kosterní svalstvo a svěrače.*“ „*Důležitým vývojovým mezníkem, lokalizovaným do batolecího věku, je schopnost ovládat vyměšování.*“ (Tamtéž, 2005, s. 119). Učí se zvládat hygienické návyky, potravu může přijímat s dospělými u jednoho stolu. (Novotný a Hruška, 1995, s. 118). Dítě je na první cestě ke zvládnutí osobní hygieny. Posiluje se vědomí o vlastních pohybových dovednostech. Ke zpřesňování vlastního tělového schématu přispívá rozvoj veškerých pohybových aktivit.

Opět platí, že podněty nesmí dítě ani přesytit ani nudit. V době své pohody, nikoliv unavené a nevyspalé, má mít možnost uspokojování své potřeby kontaktu s prostředím. Pomocí svého lezení či chůze si reguluje přísun nových podnětů. Je důležité, aby po zajištění bezpečnosti mělo možnost volného pohybu a nebylo izolováno od okolí, absence motivace snižuje jeho aktivitu. Tím, že se dítě uvolňuje z naprosté závislosti na aktivitě dospělého, se dostává v pokroku ve vývoji o kus dál.

Svůj sociální význam má lokomoce, je jasným důkazem přechodu na vyšší úroveň a zvyšuje sociální status. „*Neuspokojená potřeba aktivity, tj. vynucená nečinnost, vyvolává napětí.*“ (Vágnerová, 2005, s. 121). Proto není žádoucí, aby bylo dítě ponecháváno delší dobu, nebo převážnou část dne např. v postýlce, v ohrádce, v prostředí, které mu nedává žádný podnět pro pohyb a vnímání svého okolí. Takto chudé prostředí může dítě pozastavit ve vývoji, je pro něho ubližující.

Dítě po dosažení na předmět, který jej zaujal, získává o předmětu důležité informace. Zpočátku hmatem rukou. Zjišťuje jeho hladkost, hmotnost, teplotu, zda jsou mu vlastnosti věci příjemné či nikoliv. Vzápětí jej přikládá k ústům, k obličejí. Vlastnosti získávají další dimenzi, uchopený předmět je vnímán rty, jazykem, nosem. Také pokožka tváří přijímá jiný vjem než kůže na rukou. Mozek dítěte si tímto utváří komplexnější obraz o dosažených objektech. Manipulací s předměty se průběžně vytváří důležitý klíčkový úchop.

Je to období spontánního čarání, uplatňuje se rychlý růst rozumového pochopení světa dítěte. (Fuchs a kol., 2015, s. 10). „*Dítě se učí řeči jako soustavě konvenčních znaků, paralelně s rozvojem individuálně specifických symbolů, např. gest.*“ (Vágnerová, 2005, s. 125). Dítě začíná vnímat první povely, pokyny k základním úkonům, jež ve svém období běžně začíná zvládat. Je nutné dávat dítěti kladnou zpětnou vazbu, za každou snahu chválit. Postupně přecházíme z 1 stupňových na 2 – 3 stupňovité příkazy, např. „*Posbírej hračky, dej je do krabice, krabici přiklop víkem.*“

4.3 OBDOBÍ PŘEDŠKOLÍHO VĚKU

Předškolní věk je dobou před nástupem do školy. Dítě zvládne nástup další vývojové fáze především sociálně. Vyspěje i po dalších stránkách, tělesné a pohybové, citové a společenské, intelektové. „*Dítě je netlumeně spontánní a velice sugestibilní, poměrně lehce si osvojuje hygienické, pracovní a společenské návyky toho prostředí, v němž vyrůstá. Velice důležité je dbát na to, aby se dítě už od začátku učilo všemu správně. Něco odnaučovat nebo přecvičovat dá nepoměrně více práce než něco od začátku učit tak, jak se má.*“ (Fuchs a kol., 2015, s. 8).

Dětem vyhovuje dětská společnost, rády se před vrstevníky předvádějí. Vznikají zde první přátelství a základy pro prosociální vlastnosti, jako je souhra a spolupráce, společná zábava, soucit a soustrast. Začínají mít význam i tělesné individuální rozdíly. Motorický vývoj se zvolňuje a začíná se projevovat větší elegancie pohybů a větší rychlost, pohotovost, obratnost, zlepšená pohybová koordinace. Zvládá dobře běh, skoky, hod míčkem, kopání, lezení po žebříku, jízdu na trojkolce, skáče na jedné noze, jezdí na kole, dokonce se naučí i plavat, lyžovat či bruslit. Zlepšuje se i samoobsluha, zvládá lépe úklid ve svých věcech, zavazuje si samo tkaničky, pomáhá při jednoduchých domácích pracích. Dle Bednářové si postupně osvojuje i chůzi po schodech oběma směry, poskoky sounož, přeskočí nízkou překážku, dokáže přejít po čáře, stoj na špičkách nohou, dále poskoky na jedné noze, zvládne chůzi na mírně zvýšené ploše, přejde přes kladinu, snožmo přeskočí nízkou překážku. Do konce předškolního období většinou zvládne i poskoky jednož motivované pohybem koníka. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 11).

V oblasti jemné motoriky dochází také k dalšímu vývoji. Stoluje již lépe za pomoci celého příboru, daleko obratněji zachází se zubním kartáčkem. Jelikož začínají být poutavá nářadí k řemeslným činnostem, jako jsou kladivo, hřebíky, nůž, jehla s nití, kuchyňské potřeby včetně sekáčku na maso a mnoho dalších, je nezbytná zvýšená opatrnost. Jak statistiky ukazují, k velké části úrazů dochází mnohdy v domácím prostředí. (Fuchs, 2015, s. 9). Manipulací s předměty si neustále procvičuje jemnou motoriku a koordinaci se zrakem, uceleněji vnímá vlastnosti předmětů, jako je velikost, tvar, hmotnost a množství. (Tamtéž, 2015, s. 47). Bednářová a Šmardová ve své knize

mj. uvádějí, že tato doba je vhodná i pro naučení se zapínání knoflíků, zvládnutí práce s nůžkami. Také poznávání předmětů hmatem, rozlišování vlastností povrchů předmětů, základních geometrických tvarů, kutálení míče, zatloukání kladívkem, šroubování uzávěrů atd. V této době děti také vyhledávají různé mozaikové stavebnice, jako jsou korálkové a hříbečkové. (2007, s. 13).

„Dětský vývoj probíhá často ve skocích, některé dovednosti zvládnou děti rychle, pak poněkud stagnují, než se viditelně naučí něco nového. Vývojových stadií dosahují různě rychle.“ (Kirbyová, 2000, s. 31). Autorka dále popisuje, že v tomto období je obzvlášť důležité rozvíjení jemné motoriky.

S tím dále souvisí i rozvoj grafomotoriky. Doporučuje se začínat od velkého formátu k menšímu a pracovat vždy krátce. Využít jen dobu, kdy je dítě aktivní a činnost ho zaujímá. *„Zlepšení stability ramen může dítěti pomoci zlepšit dovednosti jemné motoriky. Soustřeďte se nejprve na práci s dovednostmi hrubé motoriky.“* (Kirbyová, 2000, s. 36).

Kvůli uvolnění ruky v rameni a předloktí dětem dáváme prostor pro kresbu na svislé ploše, např. vyhrazenou část stěny, kterou později můžeme přemalovat, nebo skutečně velký formát papíru. Svou stopu dítě může zaznamenávat prsty, mokrou houbou, křídou na tabuli, uhlem, hrudkou hlíny. Podobně poslouží i vodorovná plocha na zemi, kde dítěti nic nebrání v jeho rozmachu. Není na škodu nechat dítě vykonávat záznam střídavě oběma rukama, to poslouží k jistějšímu ujasnění si dominantní horní končetiny.

Druhým stupněm je vhodná šikmá plocha, na níž dítěti umožníme kreslit či malovat dalšími běžnými nebo neobvyklými materiály. V poslední řadě je na místě používat větší formát a postupně jej zmenšovat a použít na rovném stole. Dítě by během předškolního období mělo mít navozený špetkový úchop a tím i správné držení psacích potřeb, jako jsou tužky, pastelky, později i fixy. Dle Bednářové a Šmardové je před vstupem do školy nutné, aby dítě mělo navyklé potřebné postavení ruky, aby psací potřebou přiměřeně tlačilo na podložku a tahy byly plynulé. Někdy je vhodnější použít jednu z kompenzačních pomůcek, tzv. kulatou pastelku. Jsou to oblé hroty ze silné

pastelkové tuhy upevněné v kulatém tvaru, zpravidla mají na šesti stranách stejný počet barev. (2007, s. 12).

Do jednoho roku dítě používá dlaňový úchop, mezi druhým a třetím rokem zdokonaluje úchop hrstičkový. Následuje klíšťkový úchop, což je postavení palce proti ostatním prstům. Přichází na řadu úchop špetkový. Je velmi důležité, aby se držení tužky začalo dítě učit správně hned. Nedovolme dětem naučit se jej nesprávně, následné přecvičování je náročné a může trvat dlouhou dobu, nebo se nemusí podařit vůbec.

Z linie kreslených různými směry (čáranice) dokáže později nakreslit kruhový tvar, postupně čtverec, trojúhelník. Kresba se z hlavonožce posouvá k zobrazení postavy s čím dál větším množstvím charakteristických znaků. Pro budoucí psaní je důležitá souhra mezi rukou a okem, důležitá je vizuomotorická koordinace. (Fuchs a kol., 2015, s. 10). Vyhraňuje se lateralita. Kromě učení a paměti se rozvíjejí i jiné pohybové dovednosti, vychází najevo první známky nadání. (Novotný a Hruška, 1995, s. 119).

4.4 OBDOBÍ ŠKOLNÍHO VĚKU

Je potřeba brát v úvahu individuální rozdíly dětí. Některé se pohybují raději mezi dětmi, jiné spíš samotné. Činnost má pro dítě smysl jen tehdy, pokud dítě baví, zaujme, je-li patrná jeho aktivní účast. Mělo by mít možnost rozhodování (např. barvy). Při úzkosti dítěte může dospělý předvést nějakou chybu, nedokonalost, dítě se ho pak snaží „trumfnout“. Vhodné je i někdy vtipkovat, dítě pobavit, rozesmát, děti ocení humor. Pomáhá i zájem o jeho oblíbené záliby, např. domácí zvířátko, nebo něco příjemného z domova. Je vhodné provést nějaké úkony pro volnění, dítě je následně otevřenější a přístupnější novým věcem. Motivovat dítě k činnosti je důležité. (Hobdayová a Ollierová, 2000, s. 22).

Nezdary při nezvládnání některých motorických dovedností mohou být důvodem pro nezapojení se do dětského kolektivu z obav z nepřijetí, z nevyrovnání se ostatním. Nesmíme opět zapomínat na přiměřené chválení, povzbuzování a oceňování.

4.4.1 OBDOBÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Tzv. mladší školní věk trvá do 8 – 9 let. Charakterizuje jej změna sociálního postavení a další vývojové proměny. Čerstvý školák musí zpravidla zvládnout docházku do více či méně vzdálenější budovy sám nebo se svými vrstevníky. Během vyučování je od něho očekáváno, že se bude ke slovu hlásit. Často zažívá plnění úkolu psaní na tabuli. Během psaní, kreslení a drobných pracovních a výtvarných činností si bude moci zdokonalit svoji manuální zručnost. Je od něho očekáváno, že bude udržovat určitý systém, pořádek ve svých vlastních věcech. Při tělesné výchově ale i v jiných předmětech školní výuky od něho bude požadován co nejvyšší výkon, bude srovnáván se spolužáky. Čeká ho daleko více času vyžadující soustředění a koncentraci při výkladu látky, bude od něho vyžadována disciplína.

Nastal správný čas pro přidělení nějaké činnosti, kterou by měl mít školák na starosti. Rozdělení domácích povinností slouží k dodržování pravidel, pocitu sounáležitosti a užitečnosti a zdokonalování dovedností.

4.4.2 OBDOBÍ STŘEDNÍHO A STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Školský systém se nyní snaží navrátit do osnov polytechnickou výchovu. V minulosti jí dovolil se ve větší míře vytrádit. Několik desítek let byla preferována počítačová technika a ta vždy nešla ruku v ruce s výchovou polytechnickou. Nedat dítěti příležitost si vyzkoušet náradí různého druhu a následně se udivovat nad jeho nešikovností či nepraktičností, je poněkud podivuhodné. Čím více nepřímých nebo přímých zkušeností různého druhu postupem času dítě nabyde, tím lépe a komplexněji se mohou vyselektovat jeho dovednosti a schopnosti a později se snáze může rozhodnout pro směr ke své budoucí profesi. Při nedostatku těchto dovedností se stává při volbě povolání často bezradné a nejeden adolescent během učení či středoškolských studií zjišťuje omyl, v nějž se nechtě uvrhl. Problém může přetrvat i do samotného výkonu zaměstnání.

Dítě je své podstatě „dobré“. Má být za své výkony chváleno, obzvláště v tomto věkovém období je na oceňování svých snah školou povinný člověk citlivý. Nezdary mají být citlivě vysvětlovány, aby dítě pochopilo, proč některé postupy jsou nesprávné

a nevedou k cíli, nebo vedou k cíli správnému. Je žádoucí, aby byl v dítěti vytvořen pocit vědomí, že na to přišlo samo, i když za pomoci dospělého či starší nebo zkušenější osoby. Ne aby nežádoucí projevy byly vždy v podobě zákazů, trestů, zkrátka nepříjemných či negativních zkušeností. Avšak i pády má dítě v optimální míře poznat, „Není ostudou upadnout, ale dlouho ležet“, jak říká jedno přísloví. Dítě má vnímat to, že i pády patří k životu a je potřeba k nim zaujímat takové postoje, z nichž jsme schopni si brát ponaučení do budoucnosti. Uvědomit si situaci samotného *klopýtnutí* vede k opatrnosti, abychom uměli příště pádu, nezdaru předejít. Vede nás dále k vytvoření jiného, alternativního řešení, abychom věděli, že k cíli vede více cest. Vede nás k tomu, že se naučíme chápat i nezdary druhých, což vede k rozvoji empatie, velmi užitečné prosociální vlastnosti. Zde je důležitý postoj jak rodiče, tak do 6 let dítěte i předškolního pedagoga.

U dětí školního věku vyžadujeme přirozeně pomoc již s mnoha činnostmi, domácími pracemi a úkony s tím spojenými. Přiměřeně věku a dosaženým schopnostem dítě zaměstnáváme úklidem jeho věcí v pokojíčku, rovnáním lůžkovin po spaní. Je schopné pomoci s donáškou nákupu, jeho roztríděním i porovnáním na svá místa. Za vhodného přístupu jistě bude dítě rádo, bude-li moci vykonávat domácí práce s rodičem. Za příjemné atmosféry a například humoru a příslibu, že ho čeká něco příjemnějšího, vynaloží úsilí, aby pomohlo rodiči s čímkoli, aby se cítilo užitečné a mělo i samo pocit z dobře vykonaného díla. Je schopné prostřít stůl, poklidit i umýt nádobí. Nejen, že se tím učí potřebným dovednostem, také pociťuje sounáležitost s rodinou, poznává, jak vypadá týmová práce. Má zkrátka pocit, že se mu daří. To se v dobrém případě stává motivací pro jeho další činnosti a snažení.

Je schopné pomoci matce s očištěním a úklidem v domácnosti, ale rovněž otci s opravováním a údržbou domu i jeho okolí, zahrady, automobilu, apod. Starší školní věk umožňuje již potomkovi přiznat zodpovědnost, aby měl nějakou záležitost na starosti on sám, což může být výhodné pro všechny členy rodiny.

Činnost – práce, by měla být pro dítě něčím radostným. Nejen pro něho, ale i pro nás. Měli bychom se o ni dělit. Příjemná hudba u práce a humor by měl doprovázet většinu činností, které s dítětem vykonáváme. „*A vaší zodpovědností je si práci také*

užívat, jinak děti vyrostou s představou, že je práce prostě břímě.“ (Tom Hodgkinson, 2009, s. 25). „*Podpořte raději představu, že všechny formy práce mohou být zábavné.*“ (Tamtéž, 2009, s. 26). Navrhuje rodičům si při práci s dětmi zazpívat, trávit společně čas příjemně, nenásilně, s radostí, mít později společně nebo zvlášť volný čas, který je možné prožít opět bez nutných povinností.

Zbytečné, nepřiměřené a nadbytečné obstarávání mladého člověka v jakémkoli věku je pro něho nepřínosné až kontraproduktivní. V každém období života je zapotřebí, aby se mladý jedinec potýkal s určitými těžkostmi a nějakými nezdary, s různým odporem. Nejen aby byl vnímavý k hodnotám práce druhých, ale také proto, aby se učil hledat jiná řešení, jiné cesty k cílům, vytrvalosti, houževnatosti, zvědavosti, což jsou vlastnosti pro život užitečné. Aby si uvědomoval hodnotu sebe samého.

V tomto období lze k další zručnosti dospět za předpokladu, že dítě získalo potřebné dovednosti ve věku předškolním.

5 ROZVÍJENÍ MOTORIKY U DĚTÍ VE SPECIÁLNÍ TRÍDĚ MŠ

Důležité je dítěti již od útlého věku věnovat náležitou pozornost, a to od prvních dní života, následně v předškolních zařízeních a potom i ve škole. Předškolní výchova naváže na dovednosti nabyté do tohoto okamžiku.

U dětí s postižením je potřeba navázat na dovednosti mnohdy málo vyvinuté, nebo téměř zaniklé, záleží na tom, o jaké postižení se jedná, a také z jakého sociálního a z jak podnětného prostředí rodiny přicházejí.

5.1 PODNĚTY PRO ROZVOJ HRUBÉ MOTORIKY

Velký význam pro dobrý rozvoj má posilování ramenního a kyčelního svalstva, čímž se zlepšuje stabilita, a tím i práce obou končetin.

Dle Kirbyové (2000, s. 36 -38) je pro zdokonalování hrubé motoriky vhodné kopání do míče použít větší molitanový míč kvůli jeho pomalejšímu pohybu a pro cíl zvolit velký cílový prostor. Házet a chytat si může zkusit s nafukovacími balonky se strefováním také do cíle většího formátu. Ideální průpravou je pohyb ve vodě. Také hra na trakaře, což je lezení se zvednutýma nohama, které drží dospělý či kamarád. Může se bavit chůzí po línii nebo na položeném laně. Povzbuzujeme je k chůzi po schodech v obou směrech, po hrových prvcích na zahradách či dětských hřištích, jako jsou kladinky, dřevěné zídky, prolézačky. Zdrojem potřebného pohybu může být i jízda na odrážedle, tříkolce, koloběžce, na kole. Záleží na tom, co které dítě již zvládá a na co se cítí.

Činnosti mají splňovat základní požadavky. Dospělý musí zajistit bezpečné prostředí a manipulaci s bezpečnými předměty. V rámci výchovně vzdělávací práce se nabízí plno sezónních her a činností. Např. krátce po nástupu do třídy ve školním

roce se děti účastní pouštění draků. Mohou sledovat jeho sestavení na louce, vznesení do vzduchu a u jeho udržení ve vzduchu se i vystřídat s dětmi ze třídy. Každý jej smí chvíli držet a cítit tah, který navijecí cívka s provázkem v té chvíli vyvíjí. Dovolí-li počasí, stavíme s dětmi sněhuláky. Každý může přispět různě velkou sněhovou koulí, které následně vrstvíme nebo slepujeme, až jsme s jeho figurou spokojeni. Doplnující prvky donášíme ze školky, najdeme v přírodě nebo i domalováváme vodovými barvami.

Na podzim a v létě, je-li k tomu opět vhodné počasí, navštěvujeme louku a les, kde děti mohou užít ke svým aktivitám veškeré dostupné přírodniny. Využívají zejména ty ležící na zemi. Pod rostlými stromy a keři se mohou schovávat nebo lézt za dozoru učitelky do domluvené výše, což je velmi oblíbenou dětskou činností. Zcela přirozeně děti vnímají jednak zákonitosti fyziky, poznávají své fyzické limity, ale také vnímají krásu přírody a možnosti svobody se v ní pohybovat. Rovněž se učí přírodu chránit, neplenit její části bez uvážení.

Ke své hře berou děti do rukou vše, co příroda nabízí. Kameny všech velikostí, tvarů, barev a dalších kvalit. Někde bývá k mání písek, hlína, šišky či další plody jehličnanů. Ty se dají po nasbírání pozorovat, popisovat. Můžeme díky nim porovnávat druhy stromů, poznávat je hmatem, třídít je, počítat, házet do dálky, na cíl, stavět z nich obydlí pro skřítky, nebo je využít pro dekorativní objekty jako jsou mozaiky, mandaly, obrysy postav, zvířat aj. Společně objevovat, že skrývají semínka, která jsou součástí potravy pro hlodavce a jiné živočichy.

Během těchto hrových dělání provádějí děti naprosto přirozeně mnoho tělesných úkonů, jako jsou stoje, kleky, dřepy, po pádu stoj přes předklon z lehu na zádech nebo na břiše. Natahují horní končetiny různými směry, aby získaly přírodní poklady z trávy, jehličí, zevnitř keřového porostu, z větví stromů, pracují, dá se říci, celým tělem, jsou ve svém živlu. Radost v nich vzbuzují nálezy šnečích lastur, části kůry stromů a krovky již neživého hmyzu. Pracuje u nich naplno jejich fantazie a touha po objevování a dobrodružství. V děvčatech obvykle vítězí tvořivý duch a chlapci v převážné většině touží mezi sebou i zabojevat.

„Techniky využívající tvořivosti používáme při práci s dětmi často a vždy je přizpůsobujeme osobnosti dítěte a okolnostem. Děti takový způsob práce upoutá, začnou být otevřené a začnou řešit své problémy novým způsobem.“ (Hobdayová a Ollierová, 2000, s. 13).

5.1.1 DALŠÍ ZPŮSOBY ROZVÍJENÍ JEMNÉ MOTORIKY

Děti upřednostňují prolézačky, skluzavky a houpačky, místa, kde mohou šplhat vzhůru a dolů po šikmé i rovné ploše, chůzi na špalících (s provazy uchopitelnými rukama), skákání na trampolíně, na nafukovacím balónu, pohybují se rády na odrážedlech, koloběžkách, tříkolkách, kolech i na rotopedu. Začnou-li v raném věku, tak milují pobyt ve vodě, naučí se záhy splývat a dál brzy i plavat, touží umět skákat přes švihadlo, tudíž to stále dokola zkouší znovu a znovu, také nakreslený panák na hřišti nebo na rozměrnější chodbě je příležitostí pro poskoky prováděnými s určitými pravidly. Nejen disciplíně se naučí díky sportovním hrám, bojovým sportům.

Oblíbenou činností bývá i pouštění draků na podzim. Jelikož milují hudbu, vítají vždy zpěv zpestřený pohybem jako je hra na tělo nebo na orffovy nástroje, ale zábavné je pro děti také použít zcela netradiční předměty, jako např. lžička v hrnečku, zmačkaný papír, mikrotenový sáček. Taková gumička natažená přes prázdnou plechovku může být velice radostnou událostí. Prázdný obal od dřívějších válcovitých krabiček od kinofilmů (ovoidních obalů od dětských čokoládových vajíček) naplněných čímkoliv chrastivým je vítaným hudebním nástrojem. Obyčejná hra „Na zvířátka“ umožňuje pohyb v různých polohách i pozicích s možností uplatnění fantazie. Všechny hry s míčem, od koulení rukou, nohou, hlavou, ramenem po házení vzhůru, vpřed na cíl či do dálky, do nádoby, na cíl.

Chůze v terénu louky do kopce i zpět, v lese přes spadané větve, pařezy a jiné přírodní překážky, v zimě v závějích sněhu, přes nahromaděné hromady. V místnosti po balančních kamenech, po položeném laně, po molitanových míčcích, zmačkaných papírových koulích, přes molitanovou švédskou bednu. Zima je báječných prostředím pro dovádění venku, nespoutaná hra ve sněhu, jízda na lopatách, pekáčích nebo sáňkách

je prostředkem k dobré náladě. Při všech těchto činnostech je zapotřebí zajistit patřičný dohled, aby hra zůstala bezpečnou.

5.2 ZPŮSOBY ROZVOJE JEMNÉ MOTORIKY

Velmi vhodnou činností zde bývá navlékání korálků, nejrůznější mozaiky, drobné skládačky a stavebnice. Také vkládací a provlékací hračky poskytují příležitost pro jemnou manipulaci, kde je nutná koordinace obou rukou, zdokonaluje se zde zraková kontrola a mají příznivý vliv i na další vlastnosti, jako je např. trpělivost, vytrvalost. V průběhu těchto činností s dítětem hovoříme, povzbuzujeme jej, při nezdarech dodáváme chuť pro opakování.

5.2.1 TEMATICKÉ HRY

Jako první děti napodobují činnosti dospělých v tematických hrách: „Na maminky“, „Na domácnost“, „Na vaření“ ... Dovednosti při převlékání děti nebudou vnímat za nucené, budou-li se moci v humorné atmosféře převlékat např. do starého nebo vyřazeného oblečení, hrát si na módní přehlídku, vybraného televizního či pohádkového hrdinu. Zde se nabízí prostor pro dramatizaci pohádek a příběhů, které děti poznalo při čtení pohádek, sledování televizních příběhů. Postupně děti přecházejí na hry „Na piráty“, „Na stavitele“, „Na cukrárnu“, „Na zmrzlináře“, „Na školu“, „Na dopravu“, „Na horolezce, cestovatele, kosmonauty, hospodáře, zedníky, rybáře...“ a spoustu dalších. Obvykle volí námětové hry na téma, které je jim něčím blízké. Třeba hranou profesi či činnost znají od rodičů, od prarodičů, přátel, prostředí z exkurze dětí v nějaké firmě, z televizního pořadu, rolí z pohádky, veršovaného či zhudebněného příběhu apod.

Děti kromě sociálních vlastností tak napodobují a procvičují odpozorované úkony dospělých, které nám připadají zcela banální, leč pro malé děti mají neopomenutelný význam. Manipulují s drobnými předměty, jsou nucené mezi sebou komunikovat, využívají ke své hře veškeré dostupné pomůcky z oblasti hraček i ze zásob dospělých,

mají-li možnost. Podporujeme u dětí veškeré aktivity rozvíjející tělesnou zdatnost, fantazii, komunikaci a spoustu dalších oblastí.

5.2.2 DALŠÍ ZPŮSOBY HROVÝCH ČINNOSTÍ ROZVÍJEJÍCÍCH JEMNOU MOTORIKU

V tomto směru užitečných her a hrových činností, které lze provádět s dětmi ve speciální, ale i běžné třídě mateřské školy, se nabízí spousta.

Jednak jsou to činnosti spojené se sebeobsluhou, jako rozepínání a zapínání oblečení, či samotné jeho navlékání a svlékání, které probíhá jak v šatně, tak ve třídě před ukládáním se k odpolednímu odpočinku. Oblíbené jsou i multimodely či panáček Zapínáček, na němž si mohou děti různé způsoby zapínání a zavazování zkusit i jindy (knoflík s dírkou, patent, suchý i běžný zip, uzel, klička, přezka, háček s očkem, čamara s poutkem aj). Starost o svůj zevnějšek se dítě také učí zvládnout právě v tomto věku. Používání hřebenu a zubního kartáčku patří ke každodennímu rituálu. I rozsvícení si světla či otevření a zavření dveří vyžaduje práci rukou a prstů. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 66). Děti v průběhu dne úkolujeme těmito zdánlivě nedůležitými úkony, ony v nich nenásilně nabývají na jistotě a také jsou tím nápomocni dospělému, cítí zodpovědnost.

Několikrát do roka je v souvislosti s tradicemi možné využít práce s těstem. Děti mohou míchat přidávané suroviny, pak krájí zeleninu či strouhají ovoce, balí rohlíčky, šátečky, koláčky. Zvolíme-li perníčky, také si zkusí zdobení namíchaných cukrem s vaječným bílkem. Dozdobujeme některé druhy pečiva kořením, jádru ořechů, to vše vyžaduje jemnou práci rukou a výsledkem bývá vlastnoručně vyrobená voňavá odměna, s níž se i podělí s dětmi z jiné třídy, nebo nabídne dalším pí učitelkám, což posiluje základ pro umění se dělit. Při výrobě bramboráku se vystřídají děti ve strouhání brambor a přidané zeleniny (cuketa, česnek). Jindy pracujeme s kynutým těstem, kdy děti mohou mačkat, uždíbovat, slepovat, hloubit do něho otvory, válet válečkem, hníst jej a krouživým pohybem tvarovat. (Tamtéž, 2007, s. 75).

Jemná motorika se uplatní i u takových činností, jako jsou hry s různými kartičkami a obrázky. Pexesa tematická obrázková, zvuková, hmatová, pak kvarteta, dvojice, trojice, čtveřice obrázků, skládačky z papíru, plastu, z překližky. I dřívější obrázky na dřevěných kostkách se občas hodí. S dalšími stavebnicemi obsahující rozmanité kostky, které slouží ke stavbám, které vznikají vrstvením do výšky, kladením vedle sebe, zasouváním přesně tvarovaných stran do sebe, držícími při sobě díky magnetismu a spousta dalších. Od konstrukčních, přes plošné, prostorové k těm, co slouží k pohybu kuličky, jsou pohyblivé svými částmi, nebo je lze dále využít k jiným fantazijním účelům dětí. Také nejrůznější mozaiky a kolíčkové hry mají na jemnou motoriku kladný vliv. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 66).

Zpočátku roku je obzvlášť pro nové děti obtížné pracovat s papírem. Zmačkat jej, to se nezdá být ještě problém, ale má-li dítě oddělit část aršíku odtržením, to už bývá oříšek. Papír dále také přestřiháváme, odstříhujeme jeho části, nastřiháváme, vystřihujeme z něho předkreslené tvary od nejjednodušších k těm obtížnějším, dále slepujeme části papíru, na papír lepíme textil, přírodniny a jiné roztodivné materiály. Rádi recyklujeme i odpadové materiály, jako jsou roličky od toaletního papíru ap. Děti objevují, obdivují, radují se, jsou nadšené. Nedovolí-li jim jejich různá postižení práci zvládnout samostatně, pomohou si děti navzájem, nebo dílko vytvoří s dopomocí učitelky a práci sledují, což je pro ně rovněž přínosné.

Stříhání je jednou z nejdůležitějších dovedností pro život. Dítěti by mělo být umožněno, aby mohlo stříhat vhodný papír různé kvality. Od přestřihávání rohů, proužků, přes vystřihování hranatých tvarů po složitější oblé a komplikovanější obrazce. Rovněž použití jiných materiálů k tomuto účelu je vítané. Může zkusit přestříhnout šňůrku, přízi, kousek textilu, těsto, alobal. Levákovi opatříme nůžky vhodné pro něho. Ve volných hrách si rádo samo tvary k vystřížení i předkreslí, vybarví, zkombinuje, zkompletuje. Zde se obzvlášť uplatní rozvíjející se fantazie vnímavého dítěte.

Nemalou dávku šikovnosti musí dítě projevit u navlékání. K tomu používáme nejen korálky dřevěné, plastové a skleněné, ale nabízí se spousta jiných materiálů. Knoflíky, těstoviny, kousky stébel slámy, nastřihané bužírky, korálky vyrobené ze stočeného

papíru, rozmanité zbytkové a odpadové materiály poslouží k rozvíjení jemné motoriky. Při této činnosti dítě napodobí stejný vzor podle dospělého, nebo můžeme počítat, procvičovat barvy, mluvit o materiálech, o postupu práce, přičemž vedeme dítě k ukazování, nejlépe zleva doprava. „*Se zlepšující koordinací přecházejte ke slabším nitím a složitějším předmětům.*“ (Andersonová a kol., 1993, s. 33). Opět rozvíjíme spolu s motorikou další oblasti.

Díky těmto a jiným mnoha manipulativním a tvořivým hrám si děti osvojí mnoho prospěšných návyků. K tomu slouží dobře i běžná modelovací hmota, dřevěné kladívko a hřebíčky, vyšívání jak do plastových desek, skrz dřevěné tvary nebo i velkou jehlou do vhodně zvoleného textilu. Záleží na každém dítěti, co je mu blízké a o co se zajímá, co zvládne. Motorika jemného ražení se spolu se sluchem uplatní rovněž při zpěvu za použití rytmických hudebních Orffových nástrojů. Obtížné je nejen dodržet rytmus, ale zahrát či uhodit přiměřenou silou, pocítit efekt dynamiky.

V létě venku, v ostatních měsících v interiéru děti mohou využít ke hře vodu. Dítě ví, že voda je k pití. Vodu můžeme ale také barvit, kalit, mrazit, tvarovat nádobou, rozpouštět v ní, zalévat s ní rostlinky, napájet živočichy. Během mytí přichází na to, že je baví cákání, cezení. Za horkých dní milují sprchování na zahradě. Dětem přijde zábavné přelévání z nádoby do umyvadla, do bazénku, do jiné nádoby, do mlýnku, rádi stříkají z vodních pistolí a stříkaček. Vodou lze i malovat rukou, houbou či naléváním, a to na vodorovnou nebo šikmou plochu. Samotné dítě jistě vymyslí další způsoby, jak se s vodou zabavit. V zimě mohou obarvenou vodou nanášet barvu štětcem anebo stříkačkou na sníh a led, pozorovat, obdivovat, jak se přírodnina chová, jaké mohou vznikat efekty.

Mnoho radosti dětem činí tiskání. Nejen s průmyslově vyrobenými tiskátkami, ale i těmi vyrobenými na kolena třeba z brambor. S nadšením tiskají s molitanem, listy, větvičkami a jinými přírodními a netradičními materiály, i různými předměty. Některé děti zpočátku nedobře snášejí nanášení barvy na dlaň, na prsty. Úsměvný je jejich údiv nad potřísněnými rukama a další, když inkoust nelze hned smýt. Netrvá dlouho a daří se nám, aby měly tuto činnost v oblibě.

Velmi oblíbeným materiálem je písek. Na zahradě jej děti tvarují, přenášejí, dolují a modelují, různými předměty do něho kreslí, ve třídě na stolku poznávají vlastnosti magického písku díky formičkám a jiným tvořítkům. Vítanou variantou je v interiéru i mouka a obilné zrní, krupice. Neobvyklé zážitky přináší i tzv. kinetický písek.

Samostatnou činností je malování. Jde nejen o kombinování barev, ale děti se učí správné posloupnosti při samotné technice malování. Použit vhodnou šíří štětce, namočit ho do vody, pak do barvy, mezi výměnou barev umět štětec vymýt a vysušit do hadříku. Jen častým opakováním této činnosti se děti naučí tomuto postupu, nabaží se pokrývání plochy barvou a jejím mícháním a následně dokáží vyjádřit své pocity, zachytit konkrétní moment, náladu, zážitek nebo objekt. Dítě pozoruje, manipuluje.

Oblíbenou činností je magická krabice pro rozvoj hmatového vnímání. Pod připevněným textilem děti nacházejí vložené předměty a jejich úkolem je hádat, co si vybraly. K procvičování hmatu je možné použít cokoli bezpečného ze známého, později i méně známého prostředí. Od hraček, přes přírodniny, luštěniny až po pracovní náčiní a další.

Zdánlivě jednoduché se může jevit cvičení s prsty. Pro část dětí není snadné zvládnout pohyb představující motivovaný pohyb prstů znázorňující hru na klávesy piana, počítače. Pohyb vyjadřující solení pro špetkový úchop je vhodný pro začátek, pro změnu je dobré tuto činnost zpestřit skutečným použitím soli. Dalším cvičením jsou prstové hrátky s postupným otvíráním a zavíráním dlaní, spojováním prstů obou rukou či na ruce samé, hrátky založené na pohybu jednotlivých prstů a obracení spojených dlaní křížmo apod. Cvičení doprovázíme říkankami a písněmi. Za vhodných podmínek je možné vyzkoušet i stínohru, což bývá pro děti obzvlášť poutavé až tajemné.

Starší děti hrají Mikádo, stolní hry, házejí kroužky na tyče, trefují se do nádob, mohou zkusit jednoduchou bezpečnou variantu šipek. Také zkouší něco přišít jehlou, práci s drátem, uzlování, vázání kličky. (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 81).

„Tyto činnosti většinou nerozvíjejí pouze jemnou motoriku. Zároveň se rozvíjí celá řada dalších schopností: vizuomotorická koordinace, zrakové vnímání, prostorová

orientace, koncentrace pozornosti, estetické vnímání a další.“ (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 66).

5.2.3 OROMOTORIKA

Během logopedických chvil, ale i v jiných okamžicích s dětmi provádíme dechová cvičení. Využíváme foukání do stuhy, větrníčku, papírové koule, bublifuku, brčkem do kelímku s vodou, do magické dýmky s polystyrenovým míčkem, do peříčka, do zavěšených lehkých předmětů.... Dýcháme teplý vzduch do dlaní. Hrajeme na vítr, na mrazíky, na kouzelníky... Dech také zadržujeme motivací hry na potápěče, přenášením vody brčkem z jedné nádoby do druhé, nebo jej vypouštíme různou intenzitou, také přerušovaně. Variant na hry s dechem je nespočet.

V rámci diskuzního a komunitního kruhu nebo v průběhu dne při nezbytných prostojích s dětmi provádíme gymnastiku částí mluvidel. Od jednoduchých zvukomalebných slůvek, přes mimické hříčky až po artikulační cviky, které uvolňují a posilují svaly dolní čelisti, tváří, rtů, jazyk.

5.2.4 GRAFOMOTORIKA

Neoddělitelnou součástí a pokračováním zvládnutí jemné motoriky je následně zvládnutí grafomotoriky. Spolu se zrakovým vnímáním je důležité obzvlášť pro zahájení školní docházky, potažmo je stěžejní pro všechny předměty celé docházky do základní školy. Psaní textu, číslic a dalších znaků bude školák používat každodenně ve všech předmětech školního vzdělávacího programu, nejen do sešitu, ale mnohdy na velkou svislou tabuli, která poněkud ztrácí na soukromí, poněvadž je všem na očích. Nedostatky ve zvládnutí této činnosti se mohou výrazně projevit na dětském sebevědomí. Dobré osvojení grafomotoriky je proto významným momentem pro zvládnutí velké části činnosti během dne ve škole. Spolu s mluvením je potřeba se této oblasti dítěti zvýšeně věnovat.

Procvičování všech dovedností v předešlých kapitolách přispívá k dobrému osvojování si grafomotorických základů. Jak bylo již výše poznamenáno, základ je

ve zvládnutí hrubé motoriky s následně osvojenými dovednostmi i v motorice jemné. Samotnou grafomotoriku procvičujeme v předškolním zařízení mnoha způsoby.

Přípravu tedy nesmíme zanedbat již od nástupu do předškolního zařízení. Kolem pátého roku grafomotorická cvičení zařazujeme pravidelně. Před nástupem do školy za vývoje bez nápadných deficitů dítě vyhledává samo vedené kreslení a činnosti. *„Tam, kde se úkolům v této oblasti dítě spíše vyhýbá, bývá často příčinou opožděný vývoj grafomotorických schopností a dovedností. Bez pomoci se potíže oproti vrstevníkům prohlubují.“* *„Často je vhodné vyhledání odborné poradenské pomoci.“* (Bednářová a Šmardová, 2007, s. 81).

Autorka doporučuje mimo jiné provádět s dětmi na rozcvičení jednotažná cvičení (tzv. jednotažky), což jsou jednoduché až složitější tematické obrazce předkreslené v ploše jedním tahem buď obrysovitě, nebo i s některými detaily. V příloze najdeme několik grafomotorických cvičení inspirovaných Bednářovou. (Obr. 20).

5.3 DŮLEŽITOST HRY VE VÝVOJI MOTORIKY

Podle Kurtz je pro dítě nedůležitější motivace, podnícení jeho zájmu a nadšení pro hrovou činnost, která by pro něho měla být vždy radostná. Pro tyto hry není třeba vynakládat vysoké náklady na hračky a pomůcky, ani mít odborné znalosti o rozvoji dětí a učení, je vhodné používat kreativně předměty denní potřeby, materiály dostupné v každé domácnosti. *„Dítě se může učit téměř při každé hravé činnosti.“* (2015, s. 10).

Dítě využívá svých motorických schopností při hrách. Všechny děti si hrají a podobně jako dospělí mají i ony různé zájmy a schopnosti, což výběr hraček ovlivňuje. Zkoumají tím svět okolo sebe, je to součástí jejich fyzického a poznávacího vývoje i vývoje mezilidských vztahů. *„Hra dětem umožňuje oddychnout si od struktury každodenního života, kterou určují dospělí, a zabývat se něčím, co je skutečně těší. Spontánní dětská hra se odehrává dobrovolně, je naprosto poutavá a příjemná a dítě je k ní přirozeně motivováno.“* (Kurtz, 2015, s. 15).

Kirbyová (2015, s. 47-48) vysvětluje, že dítě si nejprve hraje samo, pak samo mezi ostatními, později s někým a následně ve skupině. Pokud je pro dítě činnost příjemná, je pro něho pozitivní zkušeností a bude ji chtít opakovat. Vždy je to prostor pro vedení rozhovoru, popisování věcí, činností, kladení otázek a odpovídání na otázky jeho dítěte.

Např. díky opakování popisu prováděných činností se učí chápat a procvičuje si význam různých předložek, příslovcí místa, času a dalších slov obohacujících jeho pasivní i aktivní slovní zásobu. Dospělý dodává i odvalu a chuť do opakování činnosti při zcela zákonitých občasných nezdarech. Při oceňování jednotlivých úspěchů je dítěti dodávána motivace pro nadcházející získávání zkušeností. Hra dává příležitost k pozorování, zkoumání, objevování, napodobování, uvolňuje fyzickou energii, dítě se učí vnímat své tělo. Herní činnost pomáhá rovněž s rozvojem myšlení, představivosti a fantazie, pochopení následnosti.

Dospělý zpravidla určuje dítěti místo a čas hry, někdy mu může nabídnout i společnost sebe či jiného dospělého nebo i dítěte, avšak vždy by mu měl umožnit, aby si zvolilo, kdy hru končí, kdy ho přestává bavit a zajímat, především v okamžicích své únavy, znučenosti nebo nespokojenosti. Pokud jej přesto přiměje ke spolupráci a dítě již hra nebaví, je velmi malá pravděpodobnost naučení se něčeho, jak Kurtz podotýká. Výraznou úlohu v motivaci dítěte pro další touhu hrát si a poznávat má odměňování a pochvala nejen za úspěch, ale především za snahu (Tamtéž, 2015, s. 14, 21).

Pro dítě má hra nesporný význam v mnoha oblastech, dítě baví, zlepšuje jeho pohybovou koordinaci, společenské dovednosti a také rozvíjí dovednosti řečové. Dítě se během her učí také chápat pravidla, prožívá své pocity při výhrách a prohrách.

Čas při vyndávání či vkládání předmětů využíváme k pojmenovávání předmětů, jejich počítání, popisování jejich vlastností, na jaké místo je ukládáme, za jakým účelem. Dítě vnímá, co říká dospělý, vnímá slova bezprostředně s vykonávanou činností, což vytváří důležitá spojení mezi obrazem a pojmem, úspěšně se jim tyto zážitky ukládají do paměti. Nestrojeně žasneme nad dětskou šikovností a způsobíme, že touží poznávat nové zas a zase.

Vše nové, co dítě přijímá, by mělo být pro něho radostí, příjemný prožitek spojený s pozitivní emocí. Stejně jako dospělý se učí snáz to, co jej baví a je mu příjemné, co ho zajímá, tak i pro dítě je nutné, aby nové informace, poznatky a zkušenosti nebyly pro něho nepříjemné. Tím pro něho ztrácejí atraktivitu, neuloží si je do paměti, nebo jen na krátkou dobu, anebo si k nim může vytvořit naopak negativní vztah.

6 CÍL PRŮZKUMU

Bakalářská práce ve své praktické části představí rozvoj motoriky u dětí předškolního věku od necelých 4 do 7 let. Průzkum byl prováděn v mateřské škole ve třídě s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Poukážeme na využití motoriky v různých oblastech a na důležitost pro připravenost do školy. Pokusíme se proniknout do problematiky nedostatečně vyvinuté motoriky u šesti dětí speciální třídy MŠ.

Hlavním cílem je zjistit, jak lze ovlivnit rozvíjení motoriky. U vybraných dětí budou porovnány výsledky pozorování na začátku sledovaného období a po uplynutí přibližně pěti měsíců působení speciálně pedagogické činnosti.

Dílčí cíle:

- Příprava úkolů pro vyšetření hrubé motoriky a následné vyhodnocení.
- Příprava úkolů k vyšetření jemné motoriky a následné vyhodnocení.
- Příprava úkolů k vyšetření oromotoriky a následné vyhodnocení.
- Příprava úkolů k vyšetření grafomotoriky a vizuomotoriky a následné vyhodnocení.

6.1 POUŽITÁ METODOLOGIE

1) Bylo stanoveno kvalitativní průzkumné šetření.

2) Používanými metodami budou:

- řízený rozhovor,
- přímé pozorování,
- analýza artefaktů.

Metody:

Řízený rozhovor

„Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět.“ (Hendl, 2016, s. 177). Byl zvolen pro vytvoření konkrétnějšího obrazu o každém respondentu, pro získání stručné historie dítěte před narozením, při porodu a po něm zhruba do nástupu do MŠ. Akceptován rozsah sdělených informací rodiči. Kromě otevřených otázek byly použity i otázky polouzavřené.

Rozhovor byl obvykle zahájen s rodiči respondentů objasněním, že údaje budou využity ke studijním účelům autorky a také, že budou zcela anonymní. Neformálním dotazem byla otázka, zda souhlasí se záznamem údajů z jejich odpovědí do bakalářské práce. Řízený rozhovor s rodiči proběhl za jejich velkého pochopení a ochoty.

Otázky řízeného rozhovoru:

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?
- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?
- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?
- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?
- V jakém věku začalo dítě lézt:
 - sedět:
 - chodit:
- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?
- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?
- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

Do anamnézy byly zaznamenány informace dostupné ze školní matriky, ze zpráv SPC (diagnózy) a z rozhovoru s rodiči. V každé najdeme věk dítěte, jeho porodní míru

a váhu, základní diagnózu, stručný nástin z rodinné a osobní anamnézy, na konci krátce o docházce do MŠ a nápadných projevech v ní.

Přímé pozorování

Pozorování bylo dlouhodobé, plánované, respondenti byli pozorováni v rámci individuální i skupinové práce v prostředí třídy a v prostorách MŠ. Kvůli přehlednosti četnosti docházky byla vytvořena tabulka. Pozorování probíhalo 2x – 3x týdně po dobu 5 měsíců a bylo zaznamenáváno na záznamový arch, kde autorka sledovala, jak se respondenti projevují ve stanovených úkolech v hrubé motorice, jemné motorice, oromotorice a grafomotorice s vizuomotorikou.

Analýza artefaktů.

Zkoumání grafomotorických cvičení a kreseb prováděných od září do ledna. Vybrány byly u každého dítěte práce k možnému srovnání jeho osobnostního vývoje. Při zkoumání jsme se zaměřili na vedení kreslené linie. Jak respondenti zvládli plynulost pohybu ruky, směr určený předkreslenou čarou a celkovou jistotou provedení.

6.2 PRŮZKUM

6.2.1 MÍSTO PRŮZKUMU

Základním souborem budou děti předškolního věku se speciálními vzdělávacími potřebami. Pro účely průzkumného šetření bylo zvoleno 6 respondentů z MŠ.

Průzkum byl prováděn v mateřské škole v pohraničí. Zařízení navštěvuje 113 dětí, přibližně 10 % jsou děti cizinců. V současnosti jsou k docházce zařazovány i děti od 2 let. Mateřská škola má pět tříd. Jednu s nejstaršími dětmi, jednu smíšenou s nejstaršími a mladšími dětmi, dvě třídy s nejmladšími dětmi. Speciální třída pracuje s dětmi od 4 - 7 let, výjimečně i s tříletými. Věnuje se dětem zařazeným na základě doporučení SPC a klinického logopeda, s nimiž spolupracujeme na zlepšení komunikačních schopností dětí, vyrovnání dalších dílčích deficitů a také kvůli

kompenzaci dalších postižení. Ve třídě se nachází dvě děti se zrakovým postižením, jedno z nich se léčí s epilepsií, druhé má postižení kombinované s tělesným. Dále děti integrované se sníženou sociální adaptabilitou na hranici s lehkou mentální retardací.

Jedno dítě přišlo z jiné MŠ, druhé z jiné třídy a třetí přišlo přímo z rodiny. Děti mají diagnostikována různá postižení, přišly do třídy s odlišnými vzdělávacími potřebami. Podrobnosti se dozvíme z jednotlivých případových studií. Jména dětí jsou v souladu s platným Zákonem o ochraně osobních údajů (§ 9 101/2000 Sb.) pozměněna.

6.2.2 HARMONOGRAM PRŮZKUMU

- VII. 2016 – shromažďování a studium literárních zdrojů
- VIII. – IX. 2016 – zpracování teoretické části
- IX. – I. 2017 – rozhovor s rodiči, průběžné pozorování dětí,
 - shromažďování a třídění artefaktů dětí, fotodokumentace
 - konzultace s kolegyní speciální pedagožkou o postupech
- I.– II. 2017 – vyhodnocení průzkumu, závěry

6.3 ANAMNÉZY RESPONDENTŮ

- 1) Darek,
- 2) David,
- 3) Marek,
- 4) Miloš,
- 5) Vanda,
- 6) Zita.

1)

Jméno: DAREK

Věk: 6,8 let

Diagnóza: Těžké zrakové postižení, epilepsie.

Rodinná anamnéza: Třetí dítě v rodině, oba sourozenci jsou bez zrakového postižení. Rodiče jsou středního věku.

Osobní anamnéza: Chlapec při narození vážil 3400 g, měřil 50 cm. Porod bez komplikací, diagnostikován kongenitální glaukom, levé oko horší. Opoždění PMV, málo lezl, mluvit začal bez problémů. Chůze od 15 měs., do třech let 3x hospitalizován na oční klinice, 1x s chřipkovým onemocněním, 1x s epilepsií, sledován kardiologem, 2015 neurologické vyšetření, rtg. mozku, dále veden v evidenci.

Docházka do MŠ: Od začátku pololetí navštěvoval MŠ téměř pravidelně, avšak s příchodem chladných měsíců více stonal a před vánočními svátky a v lednu byla jeho docházka pouze několik dní.

2)

Jméno: DAVID

Věk: 5,4 let

Diagnóza: Dyslálie, opožděný psychomotorický vývoj.

Rodinná anamnéza: Prvorozený, rodina úplná.

Osobní anamnéza: Porodní hmotnost 3605 g, 52 cm. V těhotenství zjištěny nepříznivé výsledky krve a vysoký krevní tlak matky, aminocentézou vrozená vada nepotvrzena. Porod vyvolán, omotaná pupeční šňůra kolem krku, 5. den zástava dechu, hospitalizace v krajské nemocnici, poškození mozečku neprokázáno. Zvednutí hlavičky ve 2 měs., plazení od 10. měs., sezení od 11 měs., lezení po čtyřech ve 13 měs., postavení se u nábytku ve 14 měs., první kroky s dopomocí v 16 měs., samostatné chůze v 17 měs. Od 2 měs. do 2 let rehabilitace Vojtovou metodou. Plně kojen do 1 a půl roku. V 6 měs. častá laryngitida. Celkově opožděný psychomotorický vývoj, hypotonie. V řečovém vývoji nevládal spojovat jednotlivá slova. Ve třech letech psychomotorický vývoj přiměřený, nástup do MŠ. Od 4 let v péči logopeda.

Docházka do MŠ: MŠ navštěvuje od 4 let, nyní od září speciální třídu. Docházka pravidelná, jen v prosinci respirační onemocnění.

3)

Jméno: MAREK

Věk: 5,3 let

Diagnóza: Vývojová dysfázie.

Rodinná anamnéza: Chlapec je jedináčkem, bydlí s rodiči ve vedlejším městě.

Osobní anamnéza: Narodil se s váhou 3690 g, měřil 50 cm. Byl nepatrně žlutý, ale stav prý nevyžadoval žádnou zvýšenou péči. Lezení zahájil couváním, seděl v 9 měs., samostatně chodil týden po ukončení 1. roku. Nápadné prý bylo, že do dvou a půl let vůbec nemluvil. Kromě občasné rýmy a kašle s ničím nemocný nebyl.

Docházka do MŠ: MŠ navštěvuje od tří let, do speciální třídy chodí druhým rokem. Zpočátku byl nesmělý až bojácný, plačtivý, verbálně vůbec nekomunikoval. Nyní už odvážně odpovídá, na mnoho otázek zná odpovědi. Vyniká vědomostmi o zvířatech, přírodě, činnostech lidí apod. Projevuje se u něho impulzivita, odpovídá dřív, než je dopovězena otázka. Působí poněkud zbrkle a nemotorně.

4)

Jméno: MILOŠ

Věk: 5,4 let

Diagnóza: Disharmonický vývoj, kognitivní i osobnostní s poruchou adaptace, komunikace, sociálních vtaů.

Rodinná anamnéza: Naroděný jako druhé dítě v rodině, starší sestra již navštěvuje 1. stupeň ZŠ, matka s otcem měla za těhotenství vztahové problémy, z důvodu nervozity užívala uklidňující čaje, v průběhu roku 2016 otec od rodiny odešel.

Osobní anamnéza: Porod bez komplikací, jako novorozeně vydatně spal, kojen necelé dva měsíce. Lézt začal v 6 měsících, pak seděl, v 8 měsících už chodil podél nábytku. Byl velice živý, avšak nemluvil, snažil se své potřeby vyjadřovat jiným způsobem. Téměř nestonal, do 5 let měl jen asi 5 x rýmu. Brzy se začal zajímat o třídění kostek podle barev.

Docházka do MŠ: Pravidelná, zřídkakdy marodil. Chlapec nastoupil do třídy přímo z rodiny. Od počátku docházky enuréza, od září tohoto školního roku problém střídavě více či méně patrný, s matkou chlapce řešeno, po našem doporučení absolvovala se synem odborná vyšetření, která příčinu neodhalila. Značnou dobu od počátku docházky měl potíže s porozuměním řeči, nechápal většinu pokynů, dění z okolí chápal odpozorováním nebo po ukázání gesty či mimikou dospělého, dětí. Od listopadu 2016 začal používat smysluplná slova, jeho komunikace je výrazně lepší jak ve vztahu k dětem, tak i k dospělým, jeho řeč se začala velice rychle posouvat dál. Postupem času se situace celkově lepší. Chlapec si už dokáže o svou potřebu na toaletu říct, jen během spaní při odpočinku na lůžku nad tímto návykem nemá ještě úplnou kontrolu. Za bdělého stavu je u něho patrný celkový neklid. Mezi dětmi vyniká zájmem o konstruktivní a magnetické stavebnice, tangramy, dokáže se na ně soustředit potřebnou dobu na dokončení a jeho výtvary bývají originální.

5)

Jméno: VANDA

Věk: 4,6 let

Diagnóza: Opožděný vývoj řeči, porucha pozornosti a aktivity.

Rodinná anamnéza: Prvorozené dítě v rodině, ze dvou holčiček. Rodiče se zajímají o její vývoj a také o způsoby, kterými mohou děvčeti pomoci k dalším posunům.

Osobní anamnéza: Narodena s mírou 48 cm a váhou 2470 g. Od 2. měs. do 1 roku docházení na cvičení Vojtovy metody, cviky prováděla s dívkou matka i doma. Zvedání hlavičky až po 4. měs., v 9 měs. seděla, potom v 11 měs. začala lézt a kolem 1 roku začala chodit podél nábytku. Po 1. roce se začala slovně projevovat, v roce a půl první

spojení slůvek. Od 2,5 let je v péči klinického logopeda. Ve 3 letech si přivodila úraz hlavy, ošetření vyžadovalo dva stehy.

Docházka do MŠ: Svoji docházku do MŠ začala v jiné MŠ, pro nespokojenost rodičů a děvčátka v tamním prostředí a z důvodu zjištění opožděného vývoje řeči byl rodiči zvolen přestup do speciální třídy naší MŠ. Zpočátku ostýchavé a nejisté chování dívky se proměnilo ve velmi vstřícné, dobrosrdečné a velmi dobře spolupracující. Nutná je častější aktivizace, pozornost dokáže udržet jen po krátkou dobu.

6)

Jméno: ZITA

Věk: 6,3 let

Diagnóza: Vývojová dysfázie.

Rodinná anamnéza: Dívka narozená jako druhé ze tří dětí. V rodině panují velmi vřelé vztahy. Staršímu bratrovi potvrzena Crohnova choroba a celiakie. Mladší sestra i starší bratr bez vážnějších NKS, logopedická péče nebyla nutná.

Osobní anamnéza: Porodní váhu měla 3730 g, měřila 51 cm. Maminka prozradila, že za těhotenství užívala 2 x antibiotika, jednou ve 2., podruhé v 5. měsíci. Zita prodělala lehkou novorozeneckou žloutenku, která brzy ustoupila. Kojena do 14 měsíců. Sezení v 7, lezení v 9 měs. Chůzi měla zvládnutou před dokončením prvního roku.

Z důvodu nesprávného držení těla absolvovala dívka sérii rehabilitací u fyzioterapeutky, matka s ní pravidelně cvičila i doma. V pěti letech zjištěna zraková vada, začala nosit brýle a střídavě nosí zakryté buď levé či pravé oko. Před nástupem do MŠ občasné záněty středního ucha.

Dívka trpí častým krvetokem z nosu. Střídavě se problém objevuje nebo ustává, není známo zatím, na čem tento výskyt závisí. Nestoná často, trpí vleklými záněty dýchacích cest, především v podzimních měsících. Prodělala zánět močových cest.

Docházka do MŠ: Prostředí MŠ z počátku dívkou nebylo vnímáno jako přátelské, nebyla vůbec zvyklá ani na krátké odloučení od matky, téměř dva měsíce proplakala. Umocňovala to ještě skutečnost, že s nejmladší sestrou byla matka ještě doma na mateřské dovolené. Úzkost cítila především ráno, odchodem do šatny a následným pobytem venku se zpravidla zklidnila a postupně si zvykala. Nyní je již značně odvážná, sama se hlásí o další úkoly a pomáhá kamarádům ve třídě. Docházku má pravidelnou.

Rozhovory:

Řízený rozhovor byl realizován s rodiči respondentů před zahájením samotného průzkumu v první polovině září, v té době byla docházka vybraných dětí pravidelná. Informace z rozhovoru byly použity v anamnézách respondentů.

Bylo provedeno 6 rozhovorů s rodiči respondentů. U zákonných zástupců respondentů odpovídaly na otázky matky. Rozhovory byly v trvání 10 – 30 min. v závislosti na množství informací, které byly matky ochotny poskytnout a také na množství proběhlých událostí z historie jejich dětí. V průběhu rozhovoru byly údaje bodově zaznamenávány a po té autorkou potřebná data zanesena do jednotlivých anamnéz respondentů. Předem byly matkám sděleny otázky, prostřednictvím kterých bylo potřeba zjistit základní údaje o vývoji jejich dětí během těhotenství, při narození a po něm do začátku docházky do MŠ.

Tři matky byly ve věku do 30 let, dvě nad 30 let a jedna maminka nad 40 let věku. Každý z rozhovorů měl trvání od 10 do 40 min.

1) Darek

Věk matky: *42 let*

Doba trvání rozhovoru: *15 min.*

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Darek byl 50 cm velký a vážil 3400g. Byl pěkný. Narodil se normálně, nebyly žádné problémy.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„Nic zvláštního, občas mě bylo špatně, ale to mají všechny mámy.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„Ne, narodil se, jak měl. Jenom mu dělali pořád nějaký vyšetření. Pak přišli na to, že má něco s očima. Chtěla jsem vědět, jestli uvidí nebo ne, třeba že se to vyléčí. Řekli, že

je možný, že vůbec neuvidí. Pak řekli, že má diagnózu kongenitální glaukom, má to v papírech.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„No, jó, všechno mu šlo pomalejc, než bylo u starších děcek. Pak taky říkali, že bude mentálně opožděnej. S mluvením to bylo dobrý.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„Moc nelezl, ale seděl, asi v 9 měs., byl línej. Chodil u gauče nějak po prvních narozeninách, sám chodil v roce a 3 měs.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Byl na klinice s očima, byl tam 3x, jako miminko, pak ještě taky dýl. Měl jednou taky hroznou chřipku, s tou ho taky odvezli do nemocnice. Doktor přes srdce ho pak začal kontrolovat. Ve 4 letech mu dělali rtg. mozku, musíme taky chodit na kontroly.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„O týhle školce nám řekla paní doktorka v SPC se zrakovejma vadama.“

- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

„Dávali nám domů různé pomůcky a hračky pro kluka. A taky jsme měli půjčený ten stolek, jak svítil. Na tom jsme si s ním hráli. Má hodně na všechno sahat. Trochu z blízka vidí, když to někde pozná, tak tam pak umí chodit. I na záchod si dojde. Musí se ale mu říkat, že je venku před ním obrubník, že bude chodník, jinak spadne.“

2) David

Věk matky: 27 let

Doba trvání rozhovoru: 40 min.

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Narodil se s váhou 3605 g a mírou 52 cm.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„V těhotenství jsem měla špatné výsledky krve, udělali mi odběr plodové vody, ale vrozené vady nepotvrzeny. Koncem těhotenství jsem měla vysoký krevní tlak.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„David se narodil donošený, porod byl vyvolaný v termínu. Při porodu byl přidušený, měl omotanou pupeční šňůru kolem krku. 5. den po porodu měl zástavu dechu, hospitalizovali ho. Udělali mu vyšetření mozečku, nebylo zjištěno poškození. Kojený byl do 1,5 roku.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„Vše měl později.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„Měl opožděný vývoj – držení hlavy, otáčení, lezení, chůze a další. Hlavičku zvedal až ve 2 měs., plazil se v 10 měs., seděl bez držení v 11 měs., lezl po čtyřech až ve 13 měs. Poprvé se postavil u nábytku ve 14 měs., první krůčky s pomocí udělal v 16 měs., samostatné chování v 17 měs. Od 2 měs. cvičení Vojtovou metodu na rehabilitaci, cvičili jsme i doma.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Od 6. měs. často trpěl laryngitidou. Byl vedený od 3. měs., s hypotonií a pomalejším psychomotorickým vývojem. Nespojoval jednotlivá slova. Ve 3 letech už psychomotorický vývoj přiměřený, začal chodit do školky. Od 4 let až doposud logopedie.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„O speciální třídě jsme se dověděli ve školce, kam chodil David mezi malé děti. Pak jsme dostali doporučení od logopedky, aby se mu rychleji podařilo dohonit mluvení.“

- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

„Na logopedii jsme dostávali úkoly na rozvíjení myšlení, kreslení a mluvení, nevydržel u toho ale nikdy dlouho.“

3) Marek

Věk matky: 26 let

Doba trvání rozhovoru: 10 min.

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Měřil 50 cm, vážil 3690 g.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„Nic, nebyly žádné.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„Nic zvláštního, úplně normál.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„Při narození byl jen trochu žlutý, ale za chvíli byl úplně dobrý.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„Dlouho couval, až nakonec teprve lezl dopředu. Seděl asi v 9, 10 měs., pak lezl po baráku po schodech pozadu, v roce a týden začal sám chodit.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Kromě nachlazení, rýmy a kašle nic zvláštního neměl. Do 2,5 roku vůbec nemluvil.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„Zařazený byl do speciální třídy díky rozhovoru s pí učitelkami z jeho třídy, kde byl s malými dětmi. Skoro vůbec nemluvil. Před nástupem do speciální třídy jsme začali chodit na logopedii.“

- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

„S pí učitelkami jsme hovořili o tom, že si s ním máme hodně povídat, ale to my si s ním povídáme skoro pořád, všichni, i děda, babička, teta a tak. Pak už nám dávala úkoly pí logopedka“

4) Miloš

Věk matky: 31 let

Doba trvání rozhovoru: 30 min.

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Byl velký 52 cm, váhu měl 3615 g.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„Já byla nervní, od 6. do 9. měs. Jsem pila čaj na uklidnění a klidný spánek.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„Narodil se bez komplikací, krásný růžový miminko, které pořád spalo. Možná to způsobily ty čaje, kterých jsem vypila litry. Kojení bylo asi měsíc a trochu.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„Zdravotně byl moc málo nemocný, dá se říct, že vůbec. Rýmu měl do 5 let možná 3x.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„V půl roce začal sedět a lézt. V 7 – 8 měs. chodil. Byl hyperaktivní, šikovné a pozoruhodné dítě. Nemluvil a tím pádem se musel vyjadřovat svými činy.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Milan je moc chytré dítě. Má moc dobrou paměť a je pozoruhodný. Hodně dbá na perfektnost. Skládání kostek v jedné barvě mu šlo, je možné říct už v roce a půl a snažil se je dávat dohromady. Nemluvil, to mu dělá potíže, je to jediná věc, která mu nejde. Je to vina i rodičů. Táta ho ignoroval, já mu chtěla dát lásku za dva, tak možná jsem nebyla tvrdá na něho s tím mluvením.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„Doporučila nás do speciální třídy paní logopedka, že prý je tam menší kolektiv, a že by si mohl dobře zvyknout na děti a rozmluvit se.“

- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

„On nechce se mnou doma nic dělat. Nemluví dobře česky, já doufám, že ve školce se dobře naučí mluvit.“

5) Vanda

Věk matky: 31 let

Doba trvání rozhovoru: 20 min.

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Vandinka měřila 48 cm a vážila 2470 g.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„Ne, všechno bylo jako v pořádku.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„Při porodu byla hrozná bouřka, narodila se v 35. týdnu. Byla malinká, ale dobře sála, kojení šlo do 6,5 měs.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„Hlavičku zvedala až po 3 měs. Od 2 měs. do 1 roku cvičení vojtovy metody i doma, chodíme na kontroly, teď nějak máme jít zase. Máme je naplánované do 6 let. Na 12 měs. začala teprve slůvka, v 18 měs. spojuje slova. Od 2,5 roku chodíme na logopedii.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„Nejdříve seděla v 9 měs., lezla v 10,5 měs., začala chodit kolem 1 roku.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Ve 3 letech si rozbila hlavu, museli jí dělat dva stehy. Má zlozvyk točení vlasů na prst, ale už to tak nedělá.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„Paní logopedka říkala, že tady tahle třída je. Měli jsme o tu třídu zájem, protože v tamté školce nebyla Vandinka spokojená. Měla problémy s ředitelkou. Dala nám najevo, že je nějak hloupá, že s nima odmítá mluvit. Tady si dobře zvykla, je tady moc

spokojená a těší se do školky. Když jdeme kolem ty starý, tak říká, že tam ne, že tam už nepůjde.“

- Byli jste odborníky poučení o provádění nápravných cvičení doma?

„Ano, pořád musíme dělat několik cviků na držení těla, už je na to zvyklá. Taky cvičíme pusu, jak nám řekne logopedka, ale brzy od toho utiká. Vanda dříve vůbec nechtěla kreslit, teď jí to baví a kreslí pořád.“

6) Zita

Věk matky: 35 let

Doba trvání rozhovoru: 40 min.

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?

„Vážila 51 cm a vážila 3730 g.“

- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?

„V těhotenství jsem měla zdravotní problémy, ve 2. a 5. měs. jsem musela brát antibiotika.“

- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?

„Ne.“

- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?

„Ještě před rokem Zity jsem začal chodit na rehabilitaci, kvůli držení těla, cvičili jsme i doma. V roce a půl jsme zjistili, že má problém s některými, hlavně silnými zvuky (např. motocykl, hlučné auto, mikrofon, hlasitá hudba, siréna a tak. Měla u toho vždycky záchvaty breku a hrozně se bála, dlouho jsme ji utišovali. A byla na mě hodně fixovaná, nedávali jsme ji ani k babičce. Při pětileté prohlídce přišli na to, že má oční vadu. Musíme přelepovat vždy levé a druhý den pravé oko.“

- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?

„Seděla asi v 7 měs., lezla v 9 měs. a do roka chodila.“

- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?

„Měla novorozeneckou žloutenku. Kojená byla do 14 měs., běžné dětské nemoci, píchali jí několikrát ucho.“

- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?

„Jak jsme chodili k paní logopedce, tak mluvila o vaší třídě. Pak když měla nastoupit Zituš do školky, tak nám paní logopedka poradila, jaká vyšetření máme ještě oběhat a nastoupili jsme rovnou k vám.“

- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

„Musíme ještě dělat cviky na ty záda a posilování. U logopedky dostáváme vždycky obrázky a úkoly, které má dělat doma. Ze začátku jí to nebavilo, spíš ty cviky jo. Teď zase obráceně, moc jí nebaví to cvičení, dělá u toho hlouposti. Spíš jí baví ty úkoly, to kreslení a různé přemýšlení, doplňování.“

6.4 ANALÝZA MOTORIKY RESPONDENTŮ

Předmětem průzkumu bylo pozorování respondentů ve čtyřech oblastech motoriky. Průzkum bylo možné uskutečňovat dle okolností, jako je přítomnost respondentů v MŠ (Tabulka č. 1 zachycuje docházku), probíhající akce a tradiční činnosti a rovněž v závislosti na aktuálním stavu dítěte.

Sledované druhy motoriky jsou zde rozděleny do čtyř skupin:

- hrubá motorika,**
- jemná motorika,**
- oromotorika,**
- grafomotorika a vizuomotorika.**

Výsledky zkoumání jsou zaznamenány do tabulek s **třemi kritérii** hodnocení. Ke zkoumání byly vybrány činnosti častěji či běžně prováděné a takové, s nimiž se dítě

mělo možnost již několikrát během předškolní docházky setkat, některé děti mají již tyto dovednosti zautomatizované.

Pro zvýšení přehlednosti jsou do tabulky zanesena čísla vyjadřující věk dětí (*rok, měsíce*) a zároveň délka docházky vybraného dítěte do speciální třídy.

Kvůli vytvoření konkrétnějšího obrazu o jednotlivých respondentech byl zvolen strukturovaný rozhovor s polouzavřenými otázkami uskutečněný s matkami dětí. Podrobnější údaje se v současnosti ve složkách nevedou a díky rozhovoru tak získáme ucelenější obraz. Se získáním těchto informací byl zároveň získán také ústní souhlas s využitím jimi poskytnutých informací a zkoumáním jejich dětí do této práce.

V tabulce 1. je vyčíslen přehled docházky jednotlivých respondentů ve sledovaných měsících do MŠ. V okénku ve sloupcích jsou uvedeny cifry vyjadřující skutečnou docházku do MŠ ve zkoumaném období, poslední sloupek je součtem dní účasti v MŠ celkově za období 5 měsíců. Při nižší docházce děti hůře reagují na pokyny pedagogů. Vyšší absence u dětí vede k nedostatečnému rozvoji, někdy ke zpomalení některých oblastí vývoje.

Ve druhé tabulce získáme přehled, jak je které dítě na tom v oblasti hrubé motoriky a ve třetí zjistíme dovednosti jemné motoriky rukou. Čtvrtá nás seznámí s tím, jak děti ovládají svou mimiku a mluvidla a pátá, jak zvládají některé grafomotorické kroky vyžadující rovněž dobrou vizuomotoriku.

Docházka respondentů do MŠ v období září 2016 – leden 2017

Tabulka č. 1: Dokumentuje četnost docházky do MŠ za sledované období

<i>Docházka dětí</i>	Září 2016	Říjen	Listopad	Prosinec	Leden 2017	Počet dní v MŠ
Darek	21	10	14	2	4	51
David	18	0	10	13	7	48
Marek	20	13	18	9	17	77
Miloš	21	11	19	15	15	82
Vanda	17	8	17	8	11	61
Zita	20	18	21	9	20	88

Zdroj: Vlastní průzkumné šetření autorky, 2017

Z tabulky vyplývá, kolik dní přesně každý z respondentů navštěvoval MŠ, jaký čas tedy bylo možné na dítě působit a také ho pozorovat. Např. Zita má docházku velmi pravidelnou, z důvodu nemoci chyběla jen v prosinci. Marek, Miloš a Vanda z důvodu nemoci nebo návštěv na různých odborných vyšetřeních byli nepřítomni občas, Darek a David (onemocněl spalovou angínou) se účastnili předškolní výchovy nejméně.

6.4.1 PŘÍMÉ POZOROVÁNÍ RESPONDENTŮ

Pro každé dítě byl vytvořen arch, v němž byly vedeny záznamy s daty pozorovaných druhů motoriky a slovní popis sledovaných dovedností. Na základě

těchto pozorování byly v závěru průzkumu údaje vloženy do tabulek. Za každou tabulkou najdeme podrobnější popis, jak se dětem vedlo sledované úkoly plnit, jak vypadal průběh činnosti a co jej doprovázelo.

Zaznamenávány byly vždy údaje, které byly pozorovatelné při prováděných činnostech. V ranních hrách a činnostech většinou z grafomotoriky a vizuomotoriky, při manipulování s předměty, s materiály a s náčiním rovněž z jemné motoriky. Hrubá motorika byla zkoumána při cvičení a pohybových chvilkách, pohybových hrách, při obsluze s oblečením v šatně a také při pohybu na schodech v budově MŠ nebo v knihovně. Také při cestě na zámek, v okolním terénu při zdolávání převýšení nebo za zimním stadionem na cestě k hřišti vybaveným novými herními prvky. Tyto pohybové aktivity byly prováděny také za příznivých sněhových podmínek.

Kombinace hrubé a jemné motoriky bylo příhodné pozorovat při většině výchovných složek dne. Oromotorika byla nejlépe sledovatelná v komunitním kruhu, při logopedických chvilkách, v různých prostojeových chvilkách, v přímé komunikaci s každým dítětem, ale především při individuální práci v logopedickém kabinetě, kde se pracuje s dětmi u zrcadla v odděleném prostoru.

V prvním měsíci s nejhodnější docházkou byla příležitost k úspěšnému poznávání výchozí situace. V průběhu druhého až pátého měsíce průzkumu byla docházka jednotlivých dětí kolísavá, přesto se dařilo zjišťovat, jak se úroveň vývoje jednotlivých druhů motoriky měnila a jak dalece se zručnost respondentů vyvíjela.

Použité zkratky v tabulkách:

ZP – začátek pololetí

KP – konec pololetí

Z – zvládá, myšleno samostatně

ZN – zvládá neúplně (částečně, s dopomocí nebo s určitými obtížemi)

NEZ – nezvládá, myšleno nemá dovednost osvojenou

Pozorování respondentů při vykonávání úkolů v jednotlivých druzích motoriky

a) Hrubá motorika

Tabulka č. 2: Dovednosti respondentů v hrubé motorice

Zadání	Chůze po schodech		Poskoky oběma	Stoj na jedné noze	Svlékání, oblékání	Kutálení míče
Dítě, věk, docház.do MŠ						
Darek 6,8 1. rok	ZP	NEZ	NEZ	NEZ	NEZ	NEZ
	KP	ZN	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
David 5,4 1. rok	ZP	Z	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	NEZ	Z	ZN
Marek 5,3 2. rok	ZP	Z	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	ZN	ZN	ZN
Miloš 5,4 2. rok	ZP	Z	Z	ZN	ZN	ZN
	KP	Z	Z	ZN	ZN	Z
Vanda 4,6 1. rok	ZP	ZN	NEZ	ZN	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	Z	Z	ZN
Zita 6,3 3. rok	ZP	Z	ZN	ZN	ZN	NEZ
	KP	Z	Z	ZN	Z	ZN

Zdroj: Vlastní průzkumné šetření autorky, 2016 - 2017

Jako první byla u respondentů pozorována **hrubá motorika**. Zaměřili jsme se na chůzi po schodech, poskoky obounož, stoj na jedné noze, svlékání s oblékáním a kutálení míče.

Chůzi po schodech zvládají už všechny děti. V případě Darka je zřejmé, že schody ve svém životě nepoužívá. Jak nám vysvětlila speciální pedagožka ze SPC pro zrakově postižené děti, lépe se takto postižené dítě učí chodit po schodech směrem nahoru, poněvadž dolů i s přidržením se madel je to pro něj krok do neznáma. Darek chodil zpočátku po schodech s přestávkou na schodu s oběma nohama, postupně získával více jistoty směrem nahoru a začal pravidelně střídat nohy. Směr dolů byl daleko obtížnější, toto začal zvládat krátký čas před Vánocemi. Vzhledem k jeho řídké docházce se zde jeho vývoj pozastavil a v lednu se opět dolů střídnonož velmi zdráhal.

Malé nedostatky vykazovala také jen Vanda, a to směrem dolů ze schodů, do Vánoc to však již zvládla.

Poskoky oběma se zdá být pro některé děti velký problém. Některé děti se nejsou schopné oběma dolními končetinami odrazit najednou. Vyskočí nejprve se zdvižením jedné nohy, teprve vzápětí za ní i tou druhou. Darek pohyb nezvládá vůbec, jistě na to má vliv fakt, že mu schází vzor vnímaný zrakem, za druhé jeho docházka do MŠ je velmi nízká. V září se toto nedařilo ani Davidovi, Markovi a Vandě, ti však dokázali v dané době zvládnout tento pohyb alespoň v částečné míře. Buď se jim podaří výskok obounož jednou za několik opakování, nebo po výskoku ztrácejí rovnováhu a padají do stran nebo vpřed. Zitě se to za dané období podařilo téměř úplně zvládnout a Miloš jediný problém v tomto ohledu neměl.

Těžkým prvkem se ukázal také stoj na jedné noze. Kromě Vandy nezvládnou na jedné noze ani krátkou chvíli postát všichni ostatní. Darek a David ztrácí balanc téměř okamžitě, Miloš a Zita vydrží pouze za použití opory druhé nohy, jinak také padají.

Oblékání zvládnou již téměř úplně pouze David, Vanda a Zita, ti si jen občas poprosí o pomoc s nesnadným zapnutím zipu. Marek s Milošem potřebují větší dopomoc, je pro ně těžké pohlídat si zasunuté podolky, zapnout knoflíky, udržet

si upravenost. Darek je ve fázi naučené bezmocnosti, po každé delší absenci ve školce bezradně stojí a očekává, že mu dospělá osoba se vším pomůže.

Kutálení míče zvládá suverénně jen Miloš. Začíná se u něho projevovat značná šikovnost, v mnohém ostatní děti předčí. Je nutné často tlumit jeho impulzivitu, rád provádí činnosti i nad rámec požadavků. Mnoho pohybů hrubé motoriky provádí bez problému a s lehkostí, je velmi obratný (Obr. 3). Je-li možnost ho nechat projevit se a ukázat svůj um, je následně spokojený a hrdý, avšak často je jeho chování rušivé a ubližující dětem v jeho bezprostředním okolí. David, Marek, Vanda a Zita se velmi snaží, jen jim míč často ještě skáče nebo se jim ho nepodaří správně zacílit. David má tatínka hrajícího fotbal, rád do míče kope, jak ve třídě tak i venku. Darkovi se zatím nepodařilo docílit rotačního pohybu míče, pouze do něho strká, silou jej sune po podlaze.

b) Jemná motorika

Tabulka č. 3: Znázorňuje dosažený stupeň činností vyžadující jemnější dovednosti rukou

Zadání	Vymodelování koule		Navlékání korálků	Stříhání	Trhání a mačkání papíru	Uvázání uzlu
Dítě, věk, doch.do MŠ						
Darek 6,8 1. rok	ZP	NEZ	NEZ	NEZ	NEZ	NEZ
	KP	ZN	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
David 5,4 1. rok	ZP	NEZ	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	NEZ	Z	ZN
Marek 5,3 2. rok	ZP	NEZ	NEZ	ZN	NEZ	NEZ
	KP	NEZ	ZN	Z	ZN	ZN
Miloš 5,4 2. rok	ZP	ZN	Z	ZN	ZN	NEZ
	KP	ZN	Z	Z	Z	ZN
Vanda 4,6 1. rok	ZP	ZN	ZN	ZN	NEZ	NEZ
	KP	Z	Z	ZN	ZN	NEZ
Zita 6,3 3. rok	ZP	NEZ	ZN	ZN	ZN	NEZ
	KP	ZN	Z	Z	ZN	Z

Zdroj: Vlastní průzkumné šetření autorky, 2016 - 2017

Další sledovanou dovedností je **jemná motorika**. Pro průzkum byly vybrány činnosti, jako je modelování koule, navlékání korálek, stříhání, trhání a mačkání papíru, vázání uzlu.

Modelování je pro děti i s lehkým postižením zpravidla obtížným úkolem. Pokud nemají s touto hmotou žádnou zkušenost, těžko si dokážou modelínu prohnát a uhladit, aby byla dobře tvarovatelná a netrhala se. Děti proto baví spíše jiné úkony než samotné modelování prsty. Je poutavější pro ně modelovací hmotu krájet či tvarovat plastovými tvořítky. Následně zvládnou pohybem paže v ramenním kloubu vytvořit váleček. Koule lze docílit krouživým pohybem kombinovaným pohybem vycházejícím z paže a lokte zároveň a to ještě se zapojením tlaku dlaní. Největší pokrok byl znát u Davida a Vandy, kteří byli nakonec sledovaného období schopni vymodelovat sněhuláčka z velmi hladkých kouliček. Tento úkon se vůbec nepovedlo splnit Markovi, stále tvoří jakési nudličky a ty se mu trhají, chvíli to zkouší a pak to vzdává s dotazem, jestli už se může jít věnovat něčemu jinému.

Navlékání korálek mají plně zvládnutá děvčata a Miloš. Marek provede úkol bez velkého zájmu a provlékání šňůrky mu trvá delší dobu. David se dožaduje neustálé dopomoci od učitelky, opakovaně ji při činnosti volá, že mu to nejde. Darek, který by měl mít rozvíjenou především hmatovou oblast a teoreticky by se měl o podobné činnosti zajímat, nemá vůbec zájem provléknout ani tkaničku velkým dřevěným korálkem s dost velkým otvorem, jednotlivé části drží v ruce a čeká, až bude moci dělat něco jiného, neprojeví ani snahu. Tento stav je u něho víceméně trvalý. Je těžké ho motivovat. Dá se říci, že nerad cokoli vykonává rukama. Výjimkou jsou činnosti doprovázené hudbou, tam zapojuje nejen ruce, ale začne se pohybovat do rytmu celým tělem, rád drží v ruce Orffovy rytmické hudební nástroje. Nejspíše by tudy měla vést cesta jeho dalšího vývoje.

c) Oromotorika

Tabulka č. 4: Zaznamenává u vybraných dětí schopnosti ovládnání částí mluvidel

Zadání	Vypláznutí jazyka dolů (uzdička)		Úsměv, mračení se (mimika)	Mlasknutí jazykem „koník“	Pohyb jazyka všemi směry uvnitř úst	Nafouknutí tváří
Dítě, věk, doch.do MŠ						
Darek 6,8 1. rok	ZP	NEZ	Z	NEZ	NEZ	NEZ
	KP	ZN	Z	NEZ	ZN	NEZ
David 5,4 1. rok	ZP	Z	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	NEZ	Z	ZN
Marek 5,3 2. rok	ZP	Z	NEZ	NEZ	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	Z	Z	ZN
Miloš 5,4 2. rok	ZP	Z	Z	ZN	ZN	ZN
	KP	Z	Z	ZN	ZN	Z
Vanda 4,6 1. rok	ZP	ZN	NEZ	ZN	ZN	NEZ
	KP	Z	ZN	ZN	ZN	ZN
Zita 6,3 3. rok	ZP	Z	ZN	ZN	ZN	ZN
	KP	Z	Z	Z	Z	Z

Zdroj: Vlastní průzkumné šetření autorky, 2016 - 2017

Dalším předmětem sledování byly dovednosti ovládnutí mluvidel a mimických svalů potřebných pro vývoj řeči, tzv. **oromotoriky**. Od jednoduchého vypláznutí jazyka ven a dolů, přes úsměv v protikladu se zamračením, plácnutí jazyka z horního patra dolů (koníka), celkovým uvědomováním si jazyka v jednotlivých pozicích uvnitř úst až k naplnění úst vzduchem s vydutím tváří.

Nejlepší úroveň ukazují výsledky Zity. Po dvou letech ve třídě má již osvojeno mnoho dovedností, vzhledem ke své situaci neměla ještě v září uvedené úkoly zvládnuté úplně, ale u ní samotné je patrný velký skok. Jediná dokáže jazykem vytvořit „trubičku“, která však není součástí pozorování. Po téměř úplné nemluvnosti se její řeč rovněž vyvíjí uspokojivým tempem. Jednotlivá cvičení všech smyslů a druhů motorik společně s jejím osobním zráním nasvědčují tomu, že by v příštím školním roce, kdy bude mít s největší pravděpodobností OŠD, mohla ve velké míře dohnat své řečové nedostatky a nástup do školy by pak měl být méně problémový. Má před sebou ještě práci s mnohočetnou dyslálií a rozšiřováním aktivní slovní zásoby.

U Marka přetrvává určitá ztuhlost mimiky, avšak jazyk má velmi obratný. Jeho impulzivita a narušená pozornost ubývají na intenzitě a sílí jeho zájem o jednotlivé činnosti v MŠ, dá se dobře motivovat. Marek vyniká svým vyjadřováním a především bohatostí slovní zásoby a množstvím informací. Jeho problémem je mnohočetná dyslálie, diferenciací sykavek. Rád přijímá role v dramatizacích pohádek a hlásí se o roli vypravěče.

Miloš nemá se samotnou pohyblivostí mluvidel vážnější problémy. Hlavně mimicky je na tom dobře, naopak je nutné ještě pracovat na přesnosti pohybů jazyka, ale to nejspíš souvisí s jeho zráním CNS a jeho celkové osobnosti. Také projevuje známky poruchy aktivity a impulzivity, je těžké jej pro činnosti motivovat, vydrží krátkou chvíli. Často si bez ohledu na vše prosazuje dělat naprosto jiné věci a po svém, téměř při všech řízených činnostech odmlouvá a vymýšlí důvody, proč to nemůže či nechce dělat.

S Vandou jsme zvládli socializaci, což je prvním předpokladem pro další spolupráci. Její pozornost trvá velmi krátce, ale i v těchto krátkých chvílích se snaží

procvičovat s ostatními dětmi zadané úkoly. Její rychlá unavitelnost vede k brzkému polehávání, otáčení se a zívání. Mimicky se umí projevovat vcelku dobře, vzduch do tváří ještě nedokáže nafouknout, zde jen našpulí rty vpřed. Také mlasknutí koníka jí ještě úplně nejde, ale už si uvědomuje pozici jazyka na patře a za dolními řezáky, k čemuž jí pomohla práce u zrcadla. Celkově však jazyk ještě obratný nemá. Patří však k nejmladším dětem a je ve třídě krátce, je tu předpoklad, že s její povahou v dalším čase u ní dojde k posunům.

Darek i přes velké povzbuzování a pomáhání umístění jazyka pomocí hmatových pomůcek – špachtličky, slané tyčky a podobně, nečiní velké pokroky. Jednak bývá málo ve školce a také v něm tyto činnosti nebudí potřebný zájem. Jeho mluvní projev je však obratný, dovede se hodně ptát, i když s častými agramatismy. Pracujeme na rozvoji pasivní i aktivní slovní zásoby. Jazyk vypláznout nechce i přes to, že by to dokázal, vzduch do tváří se mu nafouknout nedaří, mlasknutí je pro něho zřejmě těžké bez zrakové kontroly pochopit i přes různé způsoby cvičení, jak se sluchovým předvedením, tak i se slovním vysvětlováním. V důsledku neobratnosti rtů a jazyka zaostává i v čistotě při stolování.

David s mnohočetnou dyslálií má s pohyblivostí mluvidel potíž celkově. Jeho neustále veselý výraz málokdy mění svůj stav. Mimika a nafouknutí tváří mu nejdou provést, pouze v náznacích, v ústech s jazykem dokáže téměř jakoukoliv pozici, vypláznout ho ven taky zvládne, ale mlasknutí mu zatím nejde. Při mluvním projevu mu jazyk neustále „utíká“ vpřed mezi zuby ven. Je dobré, že za dobu své docházky ve speciální třídě dokázal rozpohybovat jazyk, je alespoň možné pracovat s mluvidly dál a nastartovat tak odvozování dalších nezvládaných hlásek.

d) Grafomotorika a vizuomotorika

V tabulce č. 5: Zachyceny jsou dovednosti přímo související s budoucími činnostmi psaní a kreslení, ale také čtení

Zadání	Linie mezi body		Lomená linie „zuby“	Čára mezi liniemi (cesty)		Smyčky různými směry (jednotažky)		Dokreslení půlky obrázku, překreslení obr.	
Dítě, věk, doch.do MŠ									
Darek 6,8 1. rok	ZP	NEZ	NEZ	Kruh	NEZ	Ovál	NEZ	Kříž	NEZ
	KP	ZN	ZN		ZN		ZN		NEZ
David 5,4 1. rok	ZP	Z	NEZ		NEZ		ZN		NEZ
	KP	Z	ZN		NEZ		Z		ZN
Marek 5,3 2. rok	ZP	NEZ	NEZ		NEZ		ZN		NEZ
	KP	ZN	ZN		ZN		ZN		ZN
Miloš 5,4 2. rok	ZP	Z	Z		ZN		ZN		ZN
	KP	Z	Z		ZN		ZN		ZN
Vanda 4,6 1. rok	ZP	ZN	NEZ		ZN		ZN		NEZ
	KP	Z	ZN		ZN		Z		ZN
Zita 6,3 3. rok	ZP	NEZ	NEZ		NEZ		ZN		ZN
	KP	Z	Z		ZN		Z		ZN

Zdroj: Vlastní průzkumné šetření autorky, 2016 - 2017.

V oblasti **grafomotoriky a vizuomotoriky** jsou zaznamenány také výsledky různého rozsahu. Jak již bylo napsáno výše, mnoho se odvíjí od zvládnutí motoriky hrubé. S každým dítětem je potřeba začít pokračovat na jeho dosažené úrovni, to je potřeba mít na zřeteli.

Pro průzkum byly zvoleny úkoly: linie mezi body na stranách, lomená linie (zuby), čára vedená mezi dvěma liniemi, smyčky různými směry – jednotažky a dokreslování obrázků. Darkovi úkoly vzhledem ke zrakovému postižení přizpůsobeny, zařazeny úkoly jako kruh, elipsa, kříž.

U Darka byly úkoly přizpůsobeny jeho konkrétnímu postižení, na základě konzultace pracovnice ze SPC se zrakovými vadami. Chlapec neměl s grafickými záznamy téměř žádné zkušenosti, nyní vnímá dobře výrazné linie na větším formátu (Obr. 4). Při své práci zaujímá jinou pozici, než osoby s běžně vyvinutým zrakem. Svým pravým okem lépe vnímá, tudíž se nad pracovní plochou shýbá a snaží se na podsvíceném pracovišti či herní ploše zachytit zobrazené a položené průhledné objekty (Obr. 5). V měsíci září s ním byla práce dosti obtížná, mnohým hrám a činnostem se vyhýbal, odmítal je s odůvodněním, že je neumí, někdy se i vztekal. Chvilí trvalo, než jsme jej dokázali povzbudit, motivovat a dá se říci nadchnout pro kteroukoliv práci. Do ruky mu byly vkládány nejprve křídly a silné voskové pastely, aby si přivykl držet psací potřeby. Hojně jsme s ním pracovali na velkých plochách papíru umístěných na podlaze, využívali svislou tabuli, v neposlední řadě u stolu rovněž na velikostně výraznějších pracovních listech. I když je potřeba u Darka kompenzovat zrak ostatními smysly, zbytky zraku u něho potřebují posilovat.

David již s bohatšími zkušenostmi z prostředí MŠ měl v grafomotorických zručnostech své potíže. Při objasňování úkolů vždy vyjadřoval ochotně souhlas s pochopením úkolu, avšak při jeho realizacích se ukazovalo, že si zcela neví rady. Také bylo potřeba velké dávky povzbuzení a najít základ, na němž bylo možné stavět další dovednosti. Začínali jsme s jednoduššími cvičeními (Obr. 6).

Marek projevuje značnou snahu, leč jeho grafická stopa ještě jeví známky větších nepřesností a nerovností, linii zaznamenává kostrbatě. Neovládá dostatečně

zrakovou koordinaci s vedením ruky, od této činnosti záhy uniká. Přesto je i u něho znatelný jistý úspěch.

Miloš urazil velký kus cesty. Při příchodu do třídy jej nebylo možné udržet u stolu s jakoukoliv činností. Nyní od září je viditelné zlepšení a dělá pokroky. Tato cvičení provádí jakoby z milosti, odbyde je a netrpělivě se vrací k něčemu, co jej víc zajímá. Jeho stopa v grafomotorických cvičeních začíná být však čím dál přesnější a jistější.

Vanda si v září nevěděla s těmito úkoly vůbec rady. Byla však snadno motivovatelná a brzy nastoupilo zlepšení. Je u ní vidět snaha a pečlivost, předčí i starší děti ze třídy.

Zita měla v této oblasti značné potíže. Teprve v tomto školním roce u ní vznikl určitý zájem o tyto činnosti a dosahuje mnohem lepších výsledků. Zlepšení přisuzujeme z velké části řešením jejich problémů se zrakem. Nezřídka se v poslední době stává, že i při zájmových hrách si přijde požádat a dožaduje se nějakého „úkolů“, jelikož je jí příjemná pochvala a začíná si uvědomovat svých dosažených dobrých výsledků. (Obr. 7). Tato zlepšení výrazně přispívají jejímu sebevědomí.

6.4.2 ANALÝZA ARTEFAKTŮ

Darek zpočátku nedokázal vůbec zaznamenat kruhový tvar. Pro nízkou docházku do MŠ u něho nebylo možné procvičovat grafomotorická cvičení ve srovnatelné míře jako u ostatních dětí. Přesto se jeho záznamy měnily a z jednoduchého čarání dvěma směry dokázal v závěru průzkumu dosáhnout krouživého pohybu v ploše. Podobně na to byl i v kresbě kříže, zubu apod. Postupně bylo dosaženo momentu, že přestal spolupráci odmítat a nechával se více motivovat i pro jiné činnosti.

Davidovy linie v jednotažkách byly hodně nesměle vedené, často se před smyčkou zastavoval a mnohdy vedl čáru v kličce jakoby do protisměru. Přistoupeno tedy k procvičování jednodušších motivů a linií na delší čas. V lednu byly jím vedené

čáry o poznání jistější, budeme v této tendenci pokračovat nadále. V samostatné kresbě je stále velmi nesmělý a kresba neodpovídá věku.

Marek měl problém ve zvládnutí kruhového i oválného tvaru, voleny opakovaně motivy k procvičování tohoto kroku. Má křečovitě držení tužky, nedrží ji ve správném směru k podložce. Jeho jemná motorika stále nedovoluje kresbu plynulého kroužku, tvar bývá sice svižný, ale kostrbatý, je třeba u něho tomuto ještě věnovat nějaký čas zvýšenou pozornost. Kreslí-li si sám, dovede už zachytit jednoduchou figuru a rád zobrazuje auta a další dopravní prostředky.

Miloše zatím kreslení příliš neláká, snaží se podobné záležitosti vždy rychle odbýt a doprovází to mnoha komentáři. Má-li však občas splnit nějaký úkol samostatnou kresbou, je jeho výtvar překvapující, kreslí v jakýchsi zkratkách. Stejně tak např. kruhový tvar, procvičuje-li si jej, tak chvíli sleduje, kam sahají jeho limity a brzy se přesouvá k jiné činnosti. Drží tužku poněkud výše, ale dá se říci, že v grafomotorice se jeho potíže lepší, ale má sklon všechno odbývat.

Vanda zpočátku nedávala najevo svoji zručnost, ale čas ukazuje, že její dovednosti jsou dobré a má snahu, touží plnit úkoly, jak nejlépe dovede. Při grafomotorických cvičeních je trpělivá a její práce vypadají upraveně. Při samostatné kresbě volí veselé barvy a figura začíná mít dost důležitých znaků. Má téměř perfektní držení tužky.

Zita ve své nechuti k jakémukoliv kreslení přešla k postoji, že již sama podobné záležitosti vyhledává a chce se jimi zabývat. Není ještě navyklá správnému držení tužky, ale je čím dál trpělivější a má radost, když pokaždé překoná svůj minulý výkon. Reaguje velmi pozitivně na kladné hodnocení.

Zkoumáním dokumentovaných grafomotorických cvičení respondentů (Obr. 8 - 19) lze zjistit, že došlo k jistému zlepšení výchozí úrovně u všech. Každý však vykonal posun na jiné úrovni a v jiném rozsahu.

6.5 DISKUSE

Cílem práce bylo zjistit, s jakými specifiky se při rozvíjení motoriky při práci s dětmi předškolního věku ve speciální třídě setkáváme. Záměrně bylo vybráno šest respondentů s odlišnými speciálními potřebami a jiným stupněm dosaženým v jednotlivých druzích motoriky.

Bylo vybráno pět úkolů z příslušné oblasti motoriky. V období pěti měsíců byl každý z respondentů zkoumán při jeho provádění. Do tabulek bylo zaznamenáno, jaká byla výchozí pozice, jak se podařilo během sledovaného období u dítěte něco zlepšit a s jakým výsledkem jsme se setkali v závěru průzkumu.

V každé sledované kategorii byli sledováni respondenti v 5 úkolech. Výsledky byly velmi rozdílné. Je vhodné se domnívat, že k rozdílnosti výsledků přispělo více faktorů. Z anamnéz respondentů je možné se dovědět, že matky byly různého věku. Ne všechna těhotenství trvala stejně dlouho, jedno mělo délku 35 týdnů. Ne všechny porody proběhly bez problémů, při jednom byl novorozenec přidušen omotáním pupeční šňůry. Každé dítě mělo při narození jinou míru a váhu. Jiný byl u každého respondenta také vývoj v dalších etapách před nástupem do výchovně-vzdělávacího zařízení. Přirozeně má každé dítě i jinou genetickou výbavu.

Přímým pozorováním bylo zjištěno, že některé děti zvládají některé dovednosti v mladším věku, než děti o něco starší. Dále, že některé děti potřebují k získání některých dovedností delší časový úsek, než jiné.

V hrubé motorice byla sledovaná chůze po schodech, kde jeden z resp. nedosáhl úplného zvládnutí. V poskocích oběma nohama došlo ke zlepšení u 4 z 6 resp. Stoj na jedné noze se podařilo zlepšit 2 resp. Dovednost v oblékání a svlékání zvládnou lépe již 4 resp. V kutálení míče došlo ke zlepšení u 5 resp.

Jemná motorika byla ve sledované době lepší také téměř u všech resp. V modelování koule se zlepšili 4 resp., v navlékání korálek také 4 resp., ve střihání 3 resp., v trhání a mačkání 5 resp. a v zavazování uzlu 4 resp.

Oromotoriku se podařilo zlepšit u 2 resp., střídání úsměvu a zamračení u 4 resp., koníka u 2 resp., pohyb jazyka uvnitř úst u 4 resp., naplnění tváří vzduchem u 5 resp.

V grafomotorice s vizuomotorikou došlo také ke zlepšení. V linii mezi body se zlepšilo 5 resp., v lomené linii došlo k výraznému zlepšení u 5 resp. Čáru mezi dvěma liniemi se naučili jen 2 resp. Ve smyčkách se zlepšili 3 resp. Obrázek dokreslovali lépe 3 z 5 resp. Jednomu respondentovi byly úkoly přizpůsobeny s ohledem k jeho potřebám, nastalo u něho mírné zlepšení u 4 z 5 úkolů.

Velký význam pro vývoj má druh a stupeň postižení, s nímž dítě přichází. Péče, která je dnes už dostupná pro jedince s různými poruchami a vadami, ztrácí na účinnosti, pokud případy nejsou podchyceny včas. Vyhledávání a systematické sledování jedinců se speciálními potřebami jsou dost omezeny z důvodů ochrany citlivých a osobních údajů a také scházející komunikace mezi odborníky, jak uvádí Slowík ve své knize. (2007, s. 52). Mezi odborníky by měla fungovat větší součinnost.

Během zkoumání jsme se zamýšleli nad tím, co by mohlo být příčinou provázených obtíží a jaká by mohla být u těchto respondentů další prognóza v blízké budoucnosti.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se podrobněji zabývali rozvíjením motoriky u dětí předškolního věku s různými speciálními potřebami. Definovali jsme si základní druhy motoriky a zdůraznili problémy, které se mohou vyskytnout nebo vzniknout při jejím nedostatečném rozvíjení.

V teoretické části jsme si nastínili některé způsoby a náměty, jak se věnovat dětem v této oblasti jak v domácích tak i ve školních podmínkách. Popsali jsme si, jak probíhá vývoj motoriky v dětském věku, a jmenovali jsme činnosti, které pomáhají jednotlivé druhy motoriky rozvíjet. Konkrétně jsme se pokusili zmapovat situaci ve speciální třídě MŠ.

Průzkum šesti respondentů nám ukázal, že rozvíjení všech druhů motoriky závisí na více faktorech a prokázal předpokládané rozdíly. Cílem bylo zjistit, jak se jednotlivých vybraných úkolů zhostí respondenti s různými výchozími podmínkami.

Můžeme tedy shrnout, že bychom dítěti měli poskytnout tolik příležitostí a vhodných podmínek, aby se mohlo rozvíjet i v oblasti motoriky dle svých možností. Je zřejmé, že včasná péče problémy dětí minimalizuje a naopak jim pomáhá se vyrovnávat vrstevníkům. Potvrdilo se, že přesto, že byl u každého dítěte zaznamenán posun, výsledek byl velmi rozdílný. Je třeba zdůraznit, že zvýšená péče o dítě se specifickými potřebami zvyšuje jeho připravenost na přechod do ZŠ, a tak přispívá k jeho větší úspěšnosti.

Pro další zkoumání doporučujeme zaměřit se na šetření s více respondenty a cíleně pozorovat, s kterými speciálními potřebami se dítě jak rozvíjí. Na co se zaměřovat, aby se stav dětí mohl více zlepšovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ANDERSONOVÁ, J., FISCHGRUNDOVÁ, S., LOBASCHEROVÁ, M. *Dobrý start do školy*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-66-6.

BEDNÁŘOVÁ, J. *Jedním tahem. Uvolňovací grafomotorické cviky*. Praha: DYS-centrum, 2011.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 1998.

FUCHS, E., LIŠKOVÁ, H., ZELENDOVÁ, E. *Rozvoj předmatematických představ dětí předškolního věku. Metodický průvodce*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 2015. ISBN 978-80-7015-022-1.

HATRL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993. ISBN 80-90 15 49-0-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOBDAYOVÁ, A., OLLIEROVÁ, K. *Tvořivé činnosti pro terapeutickou práci s dětmi*. Portál: Praha, 2000. ISBN 80-7178-378-1.

HODGKINSON, T. *Líný rodič. Zaručený návod, jak být pohodovým rodičem*. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-665-6.

KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1.

KIRBYOVÁ, A. *Nešikovné dítě. Dyspraxie a další poruchy motoriky*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-424-9.

KURTZ, L, A. *Hry pro rozvoj psychomotoriky pro děti s ADHD, autismem, smyslovým postižením a dalšími handicapy*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0800-6.

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-115-0.

NOVOTNÝ, I., HRUŠKA, M. *Biologie člověka*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-234-9.

NEUMAN, J. *Cvičení a testy obratnosti, vytrvalosti a síly*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-730-2.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

SKUTIL, M., ZIKL, P. a kol. *Pedagogický a speciálně pedagogický slovník*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3855-0.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. ISBN: 978-80-247-1733-3.

SZABOVÁ, M. *Preventivní a nápravná cvičení*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-504-0.

ŘÍČAN, P. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

TROJAN, S., DRUGA, R., PFEIFFER, J., VOTAVA, J. *Fyziologie a léčebná rehabilitace motoriky člověka*. Praha: Grada, 1996. ISBN 80-7169-257-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-0956-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

Avare. Reflexy. *Reflexy a poruchy učenia*. [online] © 2016 [cit. 2016-11-16]. Dostupné z: <<http://www.avare.sk/primitivne-a-posturalne-reflexy/>>

Senzomotorická inteligencia. *Wikipedie*. [online]. © 2016 [2017-02-04]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Senzomotorick%C3%A1_intelligence>

Grafomotorika EU. Fyziologický vývoj úchopu dětí. [online]. © 2012-14 [2017-02-13]. Dostupné z: <<http://www.grafomotorika.eu/fyziologicky-vyvoj-uchopu-u-deti> >

SEZNAM ZKRATEK

CD – audio nosič
CNS – centrální nervová soustava
MŠ – mateřská škola
NKS – narušená komunikační schopnost
OŠD – odklad školní docházky
SPU – specifické poruchy učení
RVP – rámcový vzdělávací program
TVP – třídní vzdělávací program
měs. – měsíce
obr. – obrázek
resp. – respondenti
min. – minuty

Použité zkratky v tabulkách:

ZP – začátek pololetí
KP – konec pololetí
Z – zvládá
ZN – zvládá neúplně
NEZ – nezvládá

SEZNAM TABULEK

Seznam tabulek

Tabulka 1: Docházka respondentů do MŠ	55
Tabulka 2: Hrubá motorika.....	57
Tabulka 3: Jemná motorika.....	59
Tabulka 4: Oromotorika.....	61
Tabulka 5: Grafomotorika a vizuomotorika.....	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Informace o místu průzkumného šetření	I
Příloha B – Polouzavřené otázky k rozhovoru s matkou, rodičem	III
Příloha C – Fotodokumentace	IV - X

Příloha A - Informace o místě průzkumného šetření.

Vzdělávací program tohoto zařízení je nazváno: „Pohádka ve škole, škola v pohádce“. TVP umožňují tvořivou práci všech pedagogických pracovníků. Integrované bloky obsahují témata vycházející z ročních období, tradic, potřeb a zájmů dětí. Jejich rozdělení nesou tyto názvy: Pohádka, pojď si se mnou hrát, chci být s tebou kamarád, Pohádkový košíček, Usínání s pohádkou, Pohádky pod stromeček, At' je zima nebo mráz, pohádka, zahřej nás!, Od nemoci ke zdraví, pohádka nás provází, Jaro probudíme pohádkou, Pohádkové čarování, Kolem světa za pohádkou. Tyto bloky mají další podkapitoly, každý rok je včleněn nový aktuální blok, např. Kráva, Včely, Mravenci, Čas apod. Jednotlivým blokům je dotováno takové množství času, aby se v jeho průběhu pořídilo procvičit dostatek stanovených dílčích cílů a nabízených aktivit, zpravidla to bývá 1 – 2, popř. 3 týdny.

Zařízení je otevřeno od 6.30 – 16.00 hod. V každé třídě pracují dvě učitelky. Speciální třída nese název Pusinky. Děti z Pusinek se schází ve třídě s malými dětmi a učitelka je odvádí do své třídy v 7 hod. Do 9.30 hod. se děti mohou věnovat libovolně zvoleným činnostem v centrech aktivit. Následuje pohybová činnost, přesnídávka, individuální i skupinové činnosti logopedické a speciálně pedagogického charakteru. Také komunitní kruh pro rozvoj vnímání časové orientace, emocionálního citění se skupinou, souvislého mluvení apod. Do 11.30 hod. mají děti pohyb venku, do 12 hod. oběd. Po hygieně a péči o chrup poslouchají před odpočinkem na lůžku pohádky čtené učitelkou či vybraných nahrávek z CD. Nespavým dětem a dětem s OŠD je nabídnuta klidná činnost na zabavení. Po 14. hod. učitelka děti budí, po svačině je možnost opět zájmových činností. Po 15.15 hod. se děti opět schází v jiné třídě, v 16 hod. provoz MŠ končí.

Učitelky se střídají na ranní a odpolední službu. Pracující s dětmi ráno vede zájmovou i řízenou činnost až do pobytu venku, odpolední přichází v době odchodu ven.

Speciální třída funguje obdobně s tím rozdílem, že na odpolední dochází již na 8. hod. a provádí ve speciálně pedagogickém kabinetu individuální práci denně vždy s několika dětmi. Jde o rozvíjení zrakového, hmatového, sluchového vnímání, hrubé, jemné motoriky, oromotoriky, grafomotoriky a v neposlední řadě důležitých logopedických cvičení konzultovaných jednou za měsíc s klinickou logopedkou, aby byly postupy v zájmu dětí co nejefektivnější. Vyžaduje-li situace, spolupracuje po dohodě s učitelkou ranní služby i ve třídě při skupinových a náročnějších činnostech. Zatím zde nepracuje asistent pedagoga.

Ráno po příchodu do třídy si děti volí, s jakým druhem hry se zabaví a s kterým kamarádem. Po krátkém navázání kontaktu s učitelkou a zjištění, že dítě vstoupilo do kolektivu zdravé a dobře naladěné, má příležitost k volné hře. Již v tuto chvíli je však učitelkou nabízena nejrůznější činnost. Pravidelným rituálem se stalo grafomotorické cvičení na velkou magnetickou tabuli. Je na ni zobrazeno křídou jednoduché cvičení rozvíjející nejen samotnou grafomotoriku, ale i hrubou a jemnou motoriku s vizuomotorikou. Děti jsou na ni navyklé. Nově příchozí děti od září se k tomu staví zprvu s rozpaky, nevědí, co se od nich očekává, cítí se být trochu stresované neznámým a obávají se neúspěchu. Jsou podporovány nejen učitelkou samotnou, ale i zkušenějšími dětmi. Zkouší si to všechny děti bez rozdílu věku a dovedností. Pro méně zkušené je to začátek dlouhé cesty, pro zkušenější užitečná rutina. Pokud se na to některé děti vůbec necítí, je jim ponechán čas k pozorování ostatních dětí, aby se mohly k činnosti postupně osmělit.

Děti si hrají, stavějí, kreslí, vystřihují, lepí, prohlíží knihy, montují, hrají „na něco“, povídají mezi sebou, popěvují, hrají s loutkami, s balančními kameny, se špalíky na šňůrách jako s chůdami, radí se mezi sebou, s učitelkou.... Další činností, která zaměstnává děti během ranních činností je někdy také práce na zemi – obdoba grafomotorického cviku na velkém formátu, nebo častěji úkol v pracovním listu. Je na dítěti, zda si splní svůj úkol po výzvě učitelkou, nebo se k němu vrátí později, až dokončí rozehranou činnost. Mezi učitelkami a dětmi vládne vstřícná atmosféra. Platí-li, že by měly být děti s pedagogem partnery, je to ve speciální třídě pravidlem ještě důležitějším. Děti musí cítit oporu v autoritě, ale k direktivním příkazům se uchylujeme méně, aby se děti cítily bezpečně, měly pocit volby, naučily se vnímat potřeby druhých, pomáhat si, být si přáteli a společně tvořit pozitivní klima.

Odpolední služba se věnuje krátce jedné z oblastí výchovně vzdělávací práce a následně je dětem ponechán prostor pro zájmové hry, kde uplatní svoji kreativitu, fantazii a rozvoj sociálních dovedností. Učitelka zpravidla nabídne tematicky zaměřené činnosti, po té si další volí děti dle svého rozhodnutí.

Od jarních do začátku podzimních dnů si děti mají možnost hrát na zahradě MŠ, je to členitý prostor s malým jezírkem s rybičkami a vodními rostlinami k pozorování a vnímání malé části vodního světa, občas se tu objeví i žáby. Jsou k dispozici dvě odlišně velké skluzavky, pískoviště s tvořítky, nářadím a vozítky, mlýnek ke vhadzování míčků, dva různé

vysoké koše ke hře na košíkovou, průlezový komín, tři pružinová houpadla, šikmo umístěná korytka s otvory pro hru s kuličkami. Součástí je asfaltové hřiště s vyznačením pro hru družstev (florbal, fotbal, tenis) a vedle také jízdu na tříkolkách, koloběžkách a odrážedlech. Pro uložení hraček i prostor ke hraní slouží dva altánky. V letošním roce by měla proběhnout přestavba zahrady MŠ a získat tak další herní a relaxační prvky, jež tento prostor oživí a zvelebí.

Své pracovní dovednosti mohou děti rozvíjet při sběru spadaného ovoce v sadu s jabloněmi, celoročně ulity šneků, travin, větviček, kamínků a na podzim shrabané listí odklízet do postranního kompostoviště. Nedaleko od vstupu je umístěna tabule pro kreslení křídami. Na cestě k hřišti je vyznačený panák na skákání a v tomtéž místě je možnost skákání přes švihadla.

Školní rok je příležitostí pro naše svátky a lidové tradice, během nichž se děti postupně seznamují s naší kulturou, prohlubují své znalosti a dovednosti.

Příloha B – Polouzavřené otázky k rozhovoru s matkou, rodičem

- Jaká byla u vašeho dítěte porodní váha a míra?
- Pokud se objevily ve vašem těhotenství nějaké zvláštnosti, jaké?
- Vyskytly se nějaké zvláštnosti nebo problémy během porodu? Jaké?
- Zaznamenala jste nějaké odchylky ve vývoji u vašeho dítěte od narození do okamžiku nástupu do MŠ? Jaké?
- V jakém věku začalo dítě lézt, sedět, chodit?
- Událo se v tomto období dítěte něco neobvyklého? Můžete mi o tom sdělit nějaké podrobnosti?
- Kde jste byli upozorněni, že je vaše dítě vhodné zařadit do speciální třídy MŠ?
- Byli jste odborníky poučeni o provádění nápravných cvičení doma?

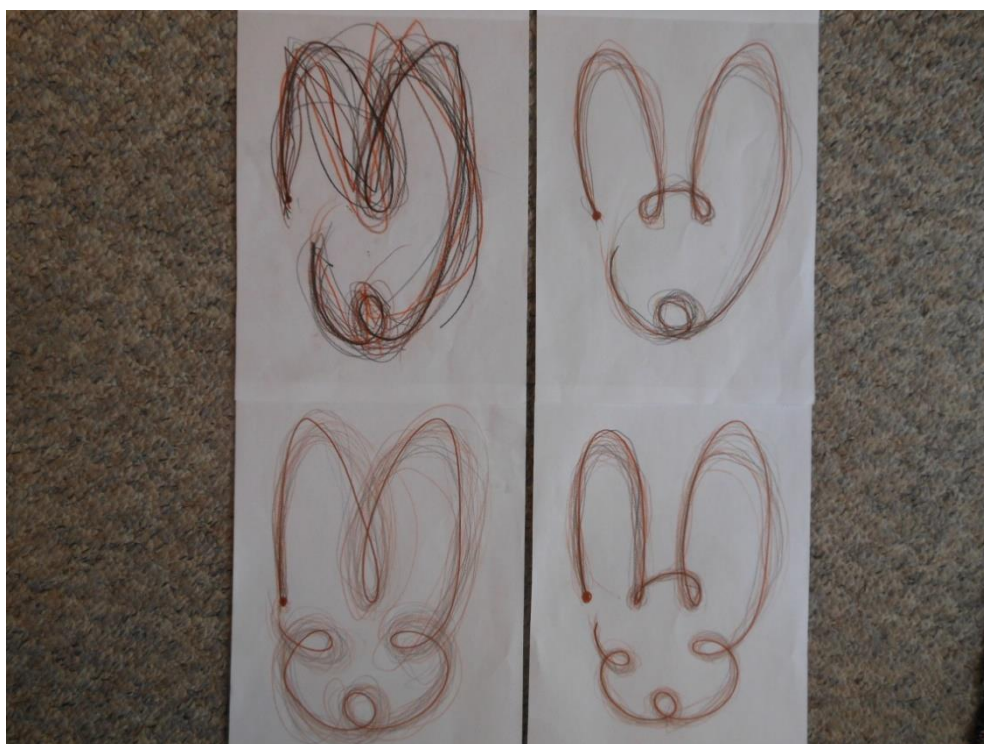
Příloha C – Fotodokumentace

1. obr. ilustruje jeden z motivů grafomotorických cvičení přizpůsobený dětem s odlišně dosaženými dovednostmi.

Dalších 6 obr. (2 – 7) ukazují některé respondenty za různých činností věnovaných rozvoji jejich motoriky a s tím spojených dovedností.

Na obr. 8 – 19 jsou zachyceny příklady různých grafomotorických cvičení prováděných jednotlivými respondenty v rozmezí několika měsíců.

Obr. 1: Grafomotorické cvičení, různé náročnosti motivu hlavy zajíčka

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016

Obr. 2: Vanda vede čáru mezi dvěma liniemi

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016

Obr. 3: Hrubá motorika, Miloš při pohybu na sněhu

Zdroj: vlastní foto autorky, 2017

Obr. 4: Darek při provádění grafomotorického cvičení u stolu

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016

Obr. 5: Darek při práci u podsvětleného stolu s geometrickými tvary a objekty 4 barev

Zdroj: vlastní foto autorky, 2017

Obr. 6: David při provádění jednoduchého grafomotorického cvičení na tabuli

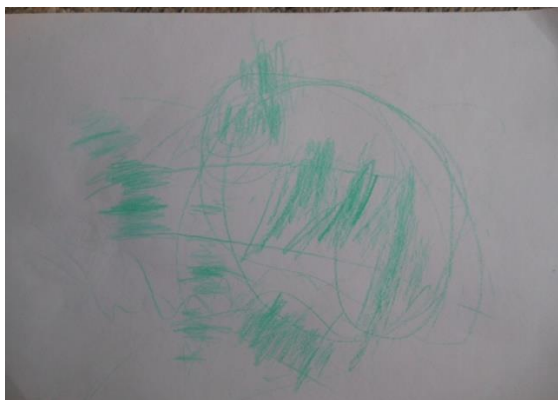
Zdroj: vlastní foto autorky, 2016

Obr. 7: Vanda při grafomotorickém cvičení prováděném u stolu

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016

Obr. 8, 9: Pokusy Darka o záznam kruhového tvaru, září 2016, leden 2017

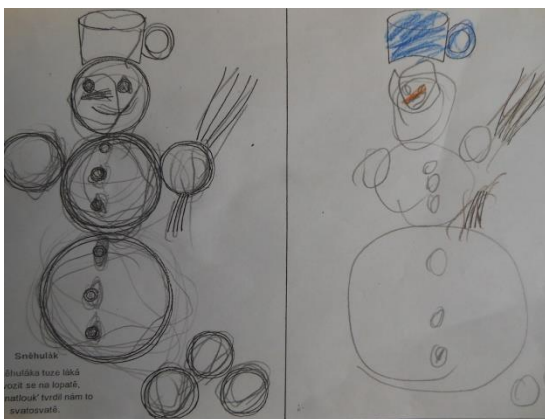
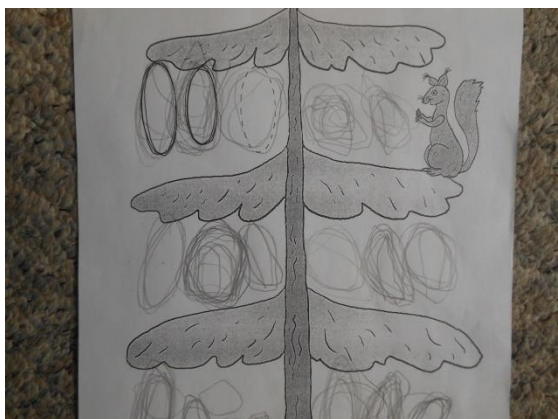
Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr.10, 11: Davidova grafomotorická cvičení, září 2016, leden 2017

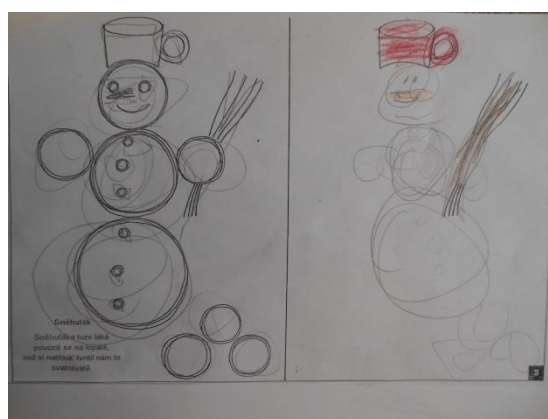
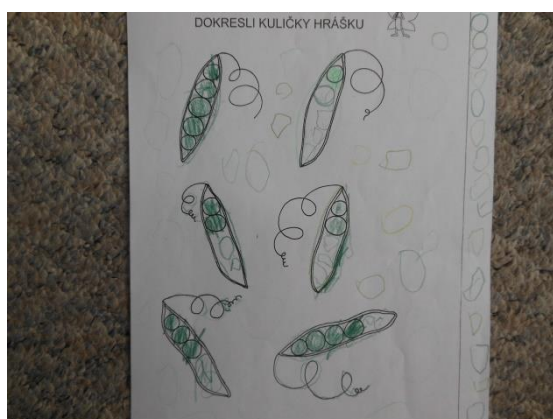
Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr. 12, 13: Markova, grafomotorická cvičení, říjen 2016, leden 2017

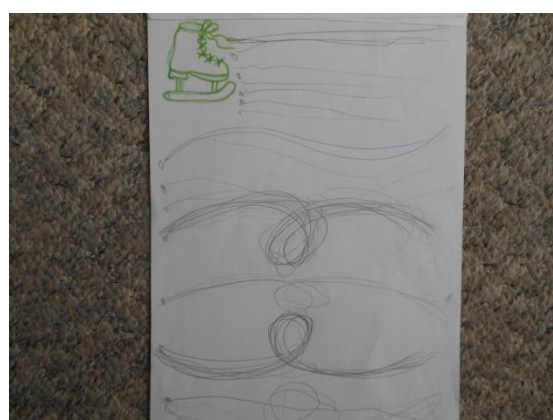
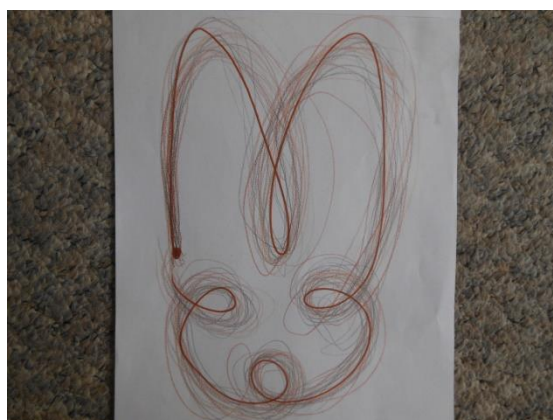
Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr. 14, 15: Milošova grafomotorická cvičení 2016

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr. 16, 17: Vandina grafomotorická cvičení, září 2016, leden 2017

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr. 18, 19: Zitina grafomotorická cvičení, září 2016, leden 2017

Zdroj: vlastní foto autorky, 2016, 2017

Obr. 20: Příklady motivů jednotažek (inspirace autorkou Bednářovou J.) nabízených dětem ve speciální třídě MŠ k procvičování grafomotoriky a vizuomotoriky

Zdroj: vlastní foto autorky, 2017

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Janušová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Specifika rozvoje motoriky u dětí ve speciální třídě mateřské školy

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 71

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů českých použitých zdrojů: 22

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.